

YÜCEL-ÖNER DAVASI VE İHMAL EDİLMİŞ BİR SİYASAL TARTIŞMA: TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SOSYALİST- KOMÜNİST PROPAGANDA İDDİASI

YÜCEL-ÖNER CASE AND A NEGLECTED POLITICAL DISPUTE: THE CLAIM OF SOCIALIST-COMMUNIST PROPAGANDA IN TURKISH LITERATURE TEXTBOOKS

H. Seçkin ÇELİK*

Öz

Yücel-Öner Davası 1945 sonrası siyasal değişiklikleri ve siyasal çatışmaları anlamada çok önemli bir yere sahiptir. Şu ana değin bu davayla ilgili daha çok iki husus incelenmiştir: Milli Eğitim Bakanı olarak Hasan Ali Yücel'in solcu bilim insanlarını ve öğretmenleri himaye ettiği iddiası ve bakanlığın dünya klasiklerinin çevrilmesiyle ilgili izlediği politikaya dair tartışmalar. Araştırmacılar bu konuları da siyasal çatışma bağlamında ele almışlardır; ancak bu çatışmaya ilişkin ihmal edilen ama önemli bir başka tartışma alanı daha vardır: Türk edebiyatı ders kitapları ve bu kitaplarda sosyalist-komünist propaganda iddiası. Bu makalede özellikle sol kanat Kemalistlerle milliyetçi-muhafazakârlar arasındaki siyasal çatışmayı yansıtan Türkçe ders kitaplarındaki sosyalist-komünist propaganda iddiası ele alınacak ve çok partili sisteme geçiş dönemindeki siyasal çatışmaların niteliğinin anlaşılmasına katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Yücel-Öner Davası, siyasal çatışma, Türk edebiyatı, sosyalizm, sol-Kemalizm, milliyetçi-muhafazakârlık.

Abstract

Yücel-Öner Case has a great importance to understand the political changes and conflicts which emerged after 1945. Two subjects regarding this case have been mostly examined so far: The claim that Hasan Ali Yücel as the Minister of National Education protected left wing academicians and teachers and the debate on the policy of the Ministry of National Education on the translation of the world classics. Reseachers also analyzed these subjects in the context of political conflict; but there is another and neglected field of dispute regarding this conflict: Turkish literature textbooks and the claim of socialist-communist propaganda in these textbooks. In this article, the claim of socialist-

* Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, seckincelik2@gmail.com

communist propaganda in Turkish literature textbooks which reflects the conflict between left-wing-Kemalists and nationalist-conservatives will be examined and it will be tried to contribute our understanding of the nature of the political conflicts during the period of transition to a multi-party system.

•

Keywords

Yücel-Öner Case, political conflict, Turkish literature, socialism, leftwing-Kemalism, nationalist-conservatism.

GİRİŞ

Hasan Âli Yücel ile Kenan Öner arasındaki dava, 1945 sonrası siyasal hesaplaşmanın ve mücadelenin en belirgin biçimde izlenebileceği bir örnek oluşturmaktadır. Denilebilir ki o dönemde gerek CHP içerisindeki sağ ve sol kanatların ve radikaller ile revizyonistlerin gerekse CHP ile diğer partilerin çatıştıkları konuların ve kullandıkları siyasal söylemlerin anlaşılması bakımından bu davayı incelemekten doğru bir kanaate varmak mümkün değildir. Zira siyasi mücadeleler sırasında çeşitli taraflar, bu davalardaki konulara açık ya da ima yoluyla göndermelerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla Yücel-Öner Davası, bir dönemin siyasi atmosferinin nabzının tutulabileceği bir siyasî davadır. Nitekim şu ana değin söz konusu dönemi ele alan çalışmalarda ya da doğrudan doğruya bu davayı ele alan çalışmalarda Yücel-Öner Davası üzerine çeşitli incelemeler yapılmıştır. Ne var ki bu incelemeler hemen tamamen Köy Enstitüleri, çevrilen klasikler ya da üniversitedeki solcu hocaların himayesi konularına odaklanmıştır. İlk bakışta bu alanlardaki tartışmalar, dönemi anlamak açısından daha cazip görünse de, bu çalışmada ele alacağımız bir tartışma, aslında özellikleri itibarıyla daha önceleri belirmiş tartışmaları andırmakta ve bu bakımdan çatışmanın mahiyetini belki daha iyi yansıtmaktadır. Bahsettiğimiz çatışma alanında, edebî metinler ve şahsiyetler üzerinden ideolojik mücadele yürütülmektedir. Bu çatışmalar daha ziyade sağ ve sol kesimler arasında meydana gelmiş olsa da, bazı Kemalistler de tartışmalara dâhil olmuşlar ve hatta fikirleriyle zaman zaman milliyetçi-muhafazakâr kesimlerin tepkisini çekmişlerdir. Yücel-Öner Davası'nda da benzer bir şekilde konu, Yücel zamanında liselerde okutulan Türkçe ders kitaplarına gelmiş, bu kitaplar üzerinden milliyetçilik, Batıcılık, din, millî kültür, sosyalizm-komünizm, hümanizm gibi pek çok ideolojik ve kültürel mesele tartışmaya dökülmüştür. Konu millî eğitim politikasını ilgilendirmekte; dolayısıyla kavga, gelecek nesillerin nasıl yetiştirileceği hakkında cereyan etmektedir. Kavganın taraflarına bakıldığında, esas hesaplaşma genel olarak Kemalizm'e ilişkin bazı itirazları da yansıtacak şekilde sol kanat Kemalizmle milliyetçi-muhafazakârlık arasındadır. Hiç kuşkusuz çatışmanın bir diğer boyutu da, solcular/sosyalistlerle milliyetçi muhafazakârlar arasında yaşanmıştır.

Gerek İslamcı-muhafazakârların gerekse milliyetçi muhafazakârların Atatürk döneminden itibaren Falih Rıfki tarafından "Garpcı-Türkçü" olarak adlandırılan eksenindeki kültür politikalarına muhalif oldukları bilinmektedir. Milliyetçi-muhafazakârlar, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışının yansıdığı çeşitli politikalara karşı zaman zaman itirazlarda bulunmuşlardır. Türk dil ve tarih tezlerine yönelik eleştiriler bu bakımdan en başta gelmektedirler. Kemalist tarih okumasındaki Osmanlı dönemine dönük zaman zaman hayli eleştirel boyutlar alan bakış açısı da, gerek milliyetçi gerekse İslamcı muhafazakârlar tarafından tasvip edilmemiştir. Katı laiklik politikalarına ve pozitivist yaklaşımlara yönelik itirazlar da elbette akılda tutulmalıdır. Ancak dönem tek-parti dönemi olduğu için bunlar her zaman açıktan açığa söylenememekte; tarafların ideolojik eğilimlerine göre çatışma için "uygun bir muharebe alanı" ve bu muharebe alanında "uygun bir mevzi" seçilmektedir. Kemalizm, 1930'lu yıllarda neredeyse tek meşru ideoloji konumuna gelince, sağ ve sol eğilimler de, onun içerisinde ifade bulmak durumunda kalmıştır. 1945'ten sonra ise, özellikle Sovyetler Birliği ile tırmanan gerilim ve Soğuk Savaş'ın kendini göstermesiyle birlikte, tartışma yeni bir boyut kazanacak ve sol eğilimlere sahip kişilerin eli zayıflayacaktır. "Dönemin ruhu" gereği, eleştiriler, karşıtlıklar, anti-komünizm söylemi içerisinde ifade bulmaya başlayacaktır.

Bu çalışmada Yücel-Öner Davası'nda gündeme gelen Türkçe ders kitapları tartışması üzerinden sol kanat Kemalistlerle milliyetçi-muhafazakârlar arasındaki siyasi hesaplaşma ve Kemalist kültür politikaları üzerine aslında çoktan ortaya çıkmış bulunan ideolojik çatışma okunmaya çalışılacaktır. Bu çatışmaların kökenlerinin anlaşılması bakımından, davadan önceki, edebî metinler ve şahsiyetler üzerine gerçekleştirilen bazı önemli tartışmalar hakkında bir özet verilecek, daha sonra Yücel-Öner Davası'nda Türkçe ders kitaplarında sosyalist-komünist propaganda yapıldığına ilişkin karşılıklı savlar değerlendirilecek ve bu alandaki çatışmanın milliyetçi-muhafazakâr yayınlara yansması da işlenerek söz konusu kitaplarla karşılaştırmalı olarak bu savlar irdelenerek çatışmanın mahiyeti ortaya konulmaya çalışılacaktır.

EDEBÎ METİNLER ve EDEBÎ ŞAHSİYETLER ÜZERİNDEN İDEOLOJİK MÜCADELE

Atatürk, II. Meşrutiyet dönemindeki Garpcıların ve Türkçülerin görüşlerinden etkilenmiş, onları kendi kafasında sentezlemişti. Atatürk bir milliyetçi olmakla birlikte bir "canlandırmacı" değildi. Kararlı bir modernist olması sebebiyle yenilenmeyi ön plana tutuyor ve geçmişin yeni hedefler doğrultusunda eleştirel bir gözle incelenmesi gerektiğini düşünüyordu. Atatürk'ün, Namık Kemal'in (1978: 259) "*eslafperestlik*" dediği tutumla ya da maziperestlikle ilgisi yoktu. Türklerin uygarlığa yaptıkları katkıları ortaya çıkarma, tarihteki Türk kahramanları yeni nesillere tanıtma konusunda çok hevesli olsa da, muhafazakâr ya da canlandırmacı bir kültür politikasını milliyetçiliğin zorunlu bir bileşeni olarak görmüyordu. Orta Asya Türk tarihine, Türklerin tarihinin Osmanlı tarihinden ibaret olmadığını ve Türklerin Müslüman olmadan önce de büyük bir millet olduklarını gösterme arzusuyla büyük bir ilgi duyuyordu; ne var ki benzer motivasyonlarla Anadolu'daki daha önce Türk oldukları düşünülmemeyen halkların uygarlıklarına da, onların da Türk kökenli oldukları gerekçesiyle sahip çıkıyordu. Bu Türklük iddiası, dünyanın çeşitli başka yerlerine de uzanıyordu. İstiklal Harbi'ni zafere ulaştırmış milliyetçi bir general olması, Türk tarihine olan yoğun ilgisi, milliyetçi-muhafazakârlar için tartışmalarda kuvvetli bir dayanak oluşturacak özellikler olarak değerlendiriliyordu. Buna karşın Atatürk'ün hümanist bakışını yansıtan fikirleri, yayılmacılığa ve savaşımlara karşı olumsuz tutumu, eskiye karşı yeninin yanında duruşu, sol eğilimli yazarlar için bir manevra alanı sağlıyordu. Dahası, Toprak'ın da işaret ettiği üzere, Cumhuriyet Devrimi'nden sonra eski-yeni kavgasının yaşanması ve bunun edebiyat alanına da yansması beklenir bir şeydi. (Toprak 2015: 34).

Bu konuda iyi bilinen bir tartışma, Nazım Hikmet tarafından başlatıldı. Rusya'dayken fütürist akımların etkisi altında kalmış olan Nazım Hikmet, "*kendi eserlerinde bu şiir anlayışını geliştirmekle yetinm(iyor), Parti mensubu olarak daha geniş çevrelere hitap ederek misyonunu yerine getirmeyi amaçl(iyordu)*" (Toprak 2015: 35). Bu amacını gerçekleştirmek için Nazım Hikmet, o sırada çok popüler bir dergi olan *Resimli Ay*'ı çıkaran Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in yardımını aramıştı. Nazım Hikmet'le benzer görüşleri paylaşan Zekeriya Sertel, bu kampanyayı başlatma konusunda istekliydi. Böylelikle, 1929 Haziranı'nda "*Putları Yıkıyoruz*" kampanyası başlatılmıştı. Sertel'in ifadelerine bakılırsa bu kampanyayı başlatmaktaki saik, maziyle övünmeyi doğru bulmamalarıydı. Geçmişe hürmet etmek değil onu yıkmak lazımdı. Ancak bu şekilde ilerlemek mümkündü. Nazım Hikmet, bu ekseninde çeşitli ünlü edipleri hedef aldı. Bunları ilki Abdülhak Hamid'di. Nazım Hikmet'e göre çeşitli devirlerde bir toplumdaki idealler, belli kimselerin şahsında somutlaşırdı. Bunlar zamanla adeta bir puta dönüşürdü. Ancak bir de sahte putlar vardı ki, onların ünü sadece yanlış telkinlere, propagandalara dayanıyordu. İşte Abdülhak Hamid, bu sahte putlardandı. Hiçbir uluslararası şöhreti olmadığı, eserleri yabancı dillere çevrilmediği ve aslen bir taklitçi olduğu halde ona dâhi denilmişti. Oysa o bunu hak edecek bir şey yapmamıştı. Nazım Hikmet'in hedefindeki ikinci kişi "*millî şair*"

olarak bilinen Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'di. N. Hikmet'e göre Mehmet Emin'in yazdığı dil Türkçe değildi, yapay bir dildi. İkinci olarak Mehmet Emin Bey emperyalizme karşı sesini yükselten ya da Milli Mücadele'nin destanı olarak anılabilecek şiirler yazmamıştı. Böyle bir şairin milli şair olması imkânsızdı. Bu arada *Resimli Ay* da bu kampanyaya yayın politikasıyla iştirak ediyordu. Abdülhak Hamid'in ve Mehmet Emin Beylerin yanı sıra Yakup Kadri ve Hamdullah Suphi Beyler de hedef alınmış ve resimlerinin üzerine çarpı işareti konulmuş ya da resimleri baş aşağı çevrilmişti. Hikmet'in yazıları büyük tepkilere yol açtı. Tepkiler Yakup Kadri, Hamdullah Suphi ve Ahmet Haşim'den geldi. Hamdullah Suphi Türk Ocağı Başkanı olduğu için onun yanında büyük bir gençlik örgütlenmesi de bulunuyordu. Onun eleştirisine göre esas amaç, komünizm propagandası yapmak ve bunun için milli edipleri ve dâhileri yıkma amacı güdüüyordu. "*Türk vatanının sevdiği kişiler vatansızların tecavüzüne uğra(mıştı).*" Nitekim Türk Ocağı bünyesindeki gençler harekete geçmiş ve *Resimli Ay*'in yönetim yeri dağıtılmış, yöneticileri de hırpalanmıştı. Gerilim, *Resimli Ay*'a gelen gençlerin Zekeriya Sertel tarafından sakinleştirilmesi ve onlara konunun siyasi değil edebi bir tartışma olduğunun anlatılmasıyla azaltılabiliyordu (Toprak 2015: 36-40). Bu tartışma siyasî bir boyut kazanmakla birlikte, Kemalistlerle milliyetçi-muhafazakârlar arasında yaşanmamıştı; ancak milli kahramanların komünistlerce hedef alındığı teması, daha sonraki tartışmalarda da yer bulacaktı.

Bir diğer önemli tartışma 1930'ların ikinci yarısında, bu kez Namık Kemal üzerine gerçekleşti. Namık Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda etkin rol alan milliyetçi kesimler arasında hayli etkili olmuş bir şairdi ve onun şiirlerini okuyarak büyümüş kişiler arasında Atatürk de vardı. Bu bakımdan konu, milliyetçilik açısından hayli nazikti.

Namık Kemal'le ilgili tartışmayı alevlendiren, çok tanındık bir ismin, Kemal Tahir'in, çeşitli edebiyatçı ve entelektüellerle yaptığı anketin bir sonucu olarak ortaya çıkan *Namık Kemal İçin Diyorlar ki* (1936) adlı kitaptı. Tahir'in ifadelerinden anlaşılan, kitabın yazılmasında Namık Kemal'le ilgili gençler arasında büyük bir sempatinin var olması ve onun için gösteriler düzenlenmesi etkili olmuştu. Aslında bu kitaptaki tartışma da, bazı kişilerin "putlaştırılması" meselesi üzerinden yürütülmüştü; ne var ki bu sefer yanıt verenler yalnızca solculuğu/sosyalistliği ile maruf kişilerden oluşmuyordu. Örneğin Hüseyin Cahit Yalçın, Peyami Safa ve Falih Rıfki Atay yahut Sadettin Nüzhet ve Ercüment Ekrem Talu kesinlikle bu kategoride ele alınamazlardı. Bununla birlikte yanıt verenler arasında Nazım Hikmet, Kerim Sadi ve Suat Derviş gibi sosyalist-komünist akıma mensup kişiler de bulunmaktaydı. Anket, Namık Kemal'in milliyetçi ve asrî bir ülkenin gençliği için "kutsal" sayılmasının garip bulunmasına odaklanmış gibiydi. Yanıtlayıcıların özellikle bu konu üzerine yorum yapmaları isteniyordu. Ankete katılan kişilerden özellikle Sadettin Nüzhet'in cevapları ve Falih Rıfki'nin bir gazete yazısından kitaba aktarılan düşünceleri, Namık Kemal'le ilgili olarak, Tahir'in kitabı oluştururken duymak isteyeceği türden fikirleri yansıtıyordu. Sadettin Nüzhet'e göre, Namık Kemal "*eskiyi getirmek, eskiye dönmek*" istiyordu. Ümmetçiydi, İslam ittihadı taraftarıydı. Dolayısıyla "milliyet davası güdenlere" karşıydı. Yaşantısında dindar bir profil çizmemesine karşın laik değildi. Bir edebiyatçıdan çok "*söz ebesi*"ydi. Hürriyet anlayışı ise liberal olmaktan ziyade soyuttu. Bu bakımdan fikirleri inkılâpçı bir karakter de taşıyordu. Meşrutiyetçi olduğu için aynı zamanda kralcıydı. Nüzhet; laik, milliyetçi bir cumhuriyet kurulduktan sonra artık gençlik arasında Namık Kemal'in bu kadar önemli görülmesine anlam veremediğini söylüyordu.¹ Falih Rıfki Atay'ın yazısından aktarılan kısımda ise Atay, Namık Kemal'in

¹ Nüzhet, 1933 senesinde, yani bu ankette düşüncelerine yer verilmeden önce Namık Kemal üzerine bir eser yazmış bulunuyordu. 1942 senesinde yazdığı bir makalesinde Atsız, Namık Kemal'le ilgili o zamana değin yazılmış kitapları ele almış ve Nüzhet'in kitabına da değinmişti. Atsız (2014:177-178), Nüzhet'in kitabında Namık Kemal'in

milletinin şarklı ve Müslüman olduğunu ve o devirde ahlak ve sanat alanlarında biraz düşünen ve duyan kimselerin hemen Garpcılar arasına dâhil edildiğini iddia ediyordu. Bu görüşten Namık Kemal'in modern ve laik milliyetçiliğin kahramanı olamayacağı anlamını çıkarmak mümkündü. Ercüment Ekrem Talu ve bilhassa Hüseyin Cahit Yalçın'ın cevapları, kitapta ispat edilmeye çalışılan düşünceye daha az uyumluydu. Talu'ya göre de Namık Kemal Osmanlı'ydı; hiç Türk olmamıştı. Bunun sebebi de tarih bilgisinin çok sınırlı olmasıydı. Türk milletinin tarihini Osmanlı tarihine indirgemesi bunu kanıtliyordu. Laikliğine Namık Kemal, anlamını dahi bilmiyordu. İstibdada karşı çıkışı ciddi bir teorik zemine yaslanmıyordu; bu sebeple gayesi açık değildi. O devrin eğitim şartlarında da bu kadarı mümkün olabilmışti. Türk gazeteciliğine yaptığı katkılara dair soruyaysa, Talu, "memlekette gazetecilik yok(tu) ki yenisini getirmiş olsun" yanıtını vermişti. Bununla birlikte Namık Kemal, Osmanlı edebiyatında bir çığır açmışti. Şiiri nazımdan ibaret olmaktan kurtarması önemliydi ve memlekete yegâne hizmeti de buydu. Tahir'in "bu günkü gençliğin Namık Kemali putlaştırmağa çalışması nedendir?" sorusuna Talu, bir itirazla karşılık vermişti; ama bu ifade "Putları Yıkıyoruz" kampanyasını akla getiriyordu. Talu, "Bu günkü gençliği putperestlikten tenzih ederim" diyordu, "yirminci asrın hür fikirli ve hür vicdanlı gençliği tapacak put aramaz". Üstelik Talu, "(gençlerin) yakın tarihimizin temiz bir siması olan Namık Kemali da hürmetle annelerini takdire değer buluyor(du)." Ancak anketin sonunda söyledikleri, biraz daha uzlaşıcı mahiyetteydi: "Bundan bir yıl evveline benzemek istemek bile bir nevi irtica'dır. (...) Bugünün ferdi ancak kendine benzeyebilir. Görenek aramaz. Görenek aramak aczimize delâlet eder.". Bunun üzerine Kemal Tahir, Talu'nun elini sıkıyor ve röportajını bitiriyordu. Hüseyin Cahit Yalçın ise Namık Kemal'in bir meşrutiyetçi ve Osmanlıcı olduğunu teslim ediyor; ancak bunu o günün şartlarıyla açıklıyordu. Gençlerin Namık Kemal gösterilerine ve sempatisine ilişkin olaraksa "herhalde cemiyete iyilik etmek için çalışmış adamlara hürmet etmek lazımdır. Bu gün dünü inkâr edersek, yarının bizi inkâr edeceğini kabul etmiş olmaz mıyız?" diyordu. Dolayısıyla gençlerin tutumunda yadırgatıcı bir şey bulmamışti

Sosyalist görüşe mensup olanlar ise çok daha farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdi. Bunlardan Suat Derviş hükümlerinde çok katı ve hayli eleştireldi. Derviş, üniversitelilerin "ortaya bir Namık Kemal meselesi çıkarmalarını" gülünç buluyordu. Ona göre Namık Kemal'de sosyal kanaat sıfırdı. Vatan ve millet şairi olamazdı; çünkü o kavramlardan o günlerde anlaşılardan bambaşka şeyler anlıyordu. Sol cemahtan bir diğer isim, Nazım Hikmet, Namık Kemal'in hürriyet anlayışının arkasındaki sınıf çıkarına vurgu yapıyor ve onu burjuvazinin bayraktarı olarak gösteriyordu. Kerim Sadı de tarihi gelişmeleri bazı büyük kişilerin yapıp ettikleriyle açıklamanın bir Marksist'in anlayamayacağı yanlış bir görüş olduğunu ileri sürüyordu (Namık Kemal İçin Diyorlar ki 1936: 10-21, 27-28, 30-32).

Bu anket milliyetçi çevrelerde ciddi tepkiler doğurdu. Milli Türk Talebe Birliği, bu nedenle bir karşı kitap neşretti. *Namık Kemal* adını taşıyan bu kitap da 1936'da yayımlanmışti ve yine çeşitli edebiyatçı ve entelektüellerin, yazarların konuya ilişkin görüşlerini derliyordu. Bu görüşlerden bazıları, ilgili şahısların çeşitli yazılarından aktarılmışti. Milli Türk Talebe Birliği adına kitabın niçin çıkarıldığını açıklayan kısımda, "gençlik Namık Kemal perdesi altında Türk milliyetçiliğine hücumu gaye edinen ve yabancı emeller taşıyan bir cereyana asla müsamaha edemez." deniyordu. Kitabın hemen başında, Atatürk'ün Ali Ekrem Bey'e yazdığı telgrafta Namık Kemal'den övgüyle bahsettiği satırlar yer almışti. Görüşleri aktarılanlar arasında milliyetçi-muhafazakâr görüşün bazı iyi bilinen isimleri vardı. Nihal Atsız, Tahsin Tola, Hamdullah Suphi

bazı meziyetleri sayılmakla birlikte milliyetçiliğinin ve ülkücülüğünün reddedildiğini ifade ediyor ve Nüzhet'in asıl görüşünün bu olmadığını şu sözleriyle öne sürüyordu: "Çok iyi tanıdığım Sadettin Nüzhet'in bu fikirlerinin samimi olmadığını biliyorum. Onun hangi kaygular ve ne gibi düşünceler ile yazdığını da biliyorum. Şahsiyata dökülmek için, bu zoraki düşmanlığın sebeplerini saymayacağım."

Tanrıöver, Nihat Sami Banarlı bu isimlere örnek olarak verilebilir. Tahsin Tola, yapılına “yoldaşların manevrası” olarak adlandırıyor. Nihal Atsız’a göre amaç Türk milliyetçiliğinin direklerinden birini yıkmaktı. Dolayısıyla milliyetçiliğin ruhunu teşkil eden kişilere saldırımları gayet doğaldı. Ancak “vatan haini olmak şartile Namık Kemal’in büyüklüğü inkâr edilebilir”di. Namık Kemal o günkü milliyetçiliğin babalarındandı. “Ümmetçi ve Osmanlıcı” Namık Kemal, “en laik milliyetçilerin de hocası”ydı. Namık Kemal itiraza mahal bırakmayacak biçimde inkılâpçıydı. Vatan edebiyatının Türk tarihindeki en kuvvetli temsilcisiydi. Ümmetçi ve Osmanlıcı oluşu, yaşadığı devrin şartlarına bakınca bir suç olarak görülemezdi. “Üstelik mutlakîyetçi olan Mimar Sinan’ı kutlularken Namık Kemali aşağılamağa çalışmak gülünçtü”. Nihat Sami Banarlı da Namık Kemal’in düşüncelerini devrin şartlarına göre anlamak gerektiğini söylüyor ve bazı çevrelerin “put devirerek” meşhur olmak ve mevki kazanmak peşinde olduğunu ileri sürüyordu. Kitapta görüşlerine yer verilen bir başka isim, ileriki yıllarda Demokrat Parti döneminin İçişleri Bakanı olarak adını duyuracak olan Namık Kaşif Gedik’ti. Gedik, anketin vatan ve milliyet fikrinin güçlenmesine karşı yapıldığı kanaatindeydi. Ona göre Namık Kemal’e büyük saygı duyulmasının nedeni, ahlaki çöküntü içinde olan bir muhitte vicdanı tertemiz kalmış bir kişi olarak bir milletin derdini haykırmasıydı. Yoksa inkılâp gençliğinin onu ideal bir kahraman diye kabul etmesi söz konusu değildi. Ne var ki Gedik’e göre anketi yapan kişi seçtiği kişilerden maksadı doğrultusunda yanıtlar almada büyük ölçüde başarılı olmuştu. Ziyaettin Ahmet ise Namık Kemal’e olan bağlılığın “düşüncesizler ve Marksçılar” cephesine kurban gitmeyeceğini yazıyordu. Burada dikkati çeken nokta, ankete katılanlar arasında yapılan ayırımdı. Marksçıların dışında kalanlar -ki aralarında Kemalist teze yatkın kişiler de vardı- düşüncesizler olarak adlandırılmaktaydı (Namık Kemal 1936:3-4, 15, 24, 31, 35, 46-47, 53-54). Bu nedenle her ne kadar bu tartışma esasen sol ve sağ görüşlere mensup yazarlar arasında cereyan etse de, bazı Kemalist yazarlarla milliyetçi-muhafazakârların olaylara bakış tarzı arasındaki farklılığı da ortaya çıkarmıştı.

Uzun müddet devam eden bir diğer tartışma, Tevfik Fikret üzerineydi. Fikret’le ilgili birçok kişi yazmış olsa da, konu Mehmet Akif Ersoy’un yakın arkadaşı ve kapatılan İslamcı *Sebilürreşad* dergisi yazarı Eşref Edip Fergan ile sosyalist eğilimli *Tan* gazetesinden Sabiha Sertel arasında bir kalem savaşına dönüşmüştü. Eşref Edip, 1940 senesinde *İnkılâb Karşısında Âkif-Fikret; Gençlik-Tancılar: Kurtuluş Harbi’nin İman Kaynağı İstiklal Marşı mı, Tarihi Kadîm mi?* adlı bir kitap yayınlamıştı. Adından da anlaşılacağı üzere kitap *Tan* gazetesini çevresine, hususi olarak Sertellere karşı yazılmıştı. Fergan (1940: 3-7), bu kitabı yazmasına sebep olarak *Tan* çevresinin ve Sertellerin 1939’da Mehmet Akif’i anan gençleri, Akif’in idealinin din olduğu; dolayısıyla inkılâpçı Türkiye’nin ideallerini temsil edemeyeceği iddiasıyla uyaran yazılar yayınlamalarıydı. Serteller, sırf dindar diye milliyetçi ve vatansever İstiklal Marşı şairine sataşmışlar, onu mürteci olarak göstermişlerdi. Oysa “ne Rab ne ibad tanıyan; hotkâmlık, bedbinlik, ilhad ve reybilik neşreden (...) kahramanlığı tezyif eden” Tarihi Kadîm’i bir hürriyet berati gibi sürekli gençliğin önüne sürüyorlardı. Din ve milliyet değiştirmiş ve Amerikanlaşmış olan Fikret’in oğlu Haluk’un üstünde durmaları nedendi? Sırf dindar olduğu için Mehmet Akif’e saygı duyulmasına karşı çıkmak vicdan özgürlüğüne uygun muydu? Fergan, bu soruları yönelttikten sonra, Akif hakkında bilgiler veriyor, onun milliyetçi ve vatansever yönünü vurguluyordu. Fuad Köprülü’den yaptığı bir alıntıyla da milliyetçi-inkılâpçıların yolunun Fikret’in yolundan başka olduğunu ispat etmeye çalışıyordu (Fergan 1940: 38).

Sabiha Sertel aynı yıl yazdığı bir eserle, Fergan’a cevap vermişti. Sertel (1940), *Tan* gazetesinde Akif’e yönelik olumsuz bir şey yazılmadığını, ayrıca bahsedilen yazının kendisine değil başka bir *Tan* yazarına ait olduğunu, bu yazıda da Akif’le ilgili övücü ifadelerle yer

verildiğini; ancak onun ümmetçi ve İslamcı yönüne de işaret edildiğini belirtiyordu. Akif'in bu yönünü saptamanın hangi mukaddesatı çiğnemek olduğu soruluyordu. Eserin devamında Akif'in niçin milliyetçi ve inkılapçı olmadığı açıklanmış ve Fergan'ın kendileri hakkındaki "hangi ırk ve mezhepten olduklarına dair" imalı sorularına yanıt verilmişti. Sertel, vicdan hürriyeti konusunda da, onu ve dolayısıyla Anayasayı esas çiğnemenin, bir şairi yıllar sonra dinsiz olduğu gerekçesiyle tahkir etmek olduğunu söylüyordu. Fikret'i öne sürme konusunda da, Fikret'i kendilerinin sürekli gündeme getirmediğini; ama bazı çevrelerce ona dinsiz ve milliyetsiz diye saldırıldığı için yazmak zorunda kaldıklarını belirtiyordu. Tartışma bu açıdan bir Akif-Fikret tartışması haline de gelmişti. Fergan, 1943'te de, Fikret'in neden büyük bir şair olmadığını; ve ahlaki zaaflarından, milliyetçi ve Müslüman olmamasından ötürü de niçin örnek olamayacağını ispat etmeye çalışan bir eser daha kaleme almıştı. Sertel (1946: 4-5), 1946'da Tevfik Fikret'le ilgili yayınlanan bir kitabında, konunun sadece Eşref Edip'in kişisel bir meselesi olarak kalmadığını; İslamcılara bu konuda aşırı milliyetçilerin de katıldığını ileri sürmüştü. Sonuç olarak bu tartışmada Fergan, Akif'in vatansever ve milliyetçi olduğunu ve gençliğin önündeki gerçek örneğin Akif ve oğlu Asım olduğunu ispatlamaya çalışırken; Tevfik Fikret'in dinsiz ve milliyetinden kopmuş olmasından ötürü, gençliğe örnek olamayacağını ve savunulamayacağını da öne sürüyordu. Sertel ise Fikret'e yönelik bu yaklaşıma karşı çıkıyor ve milliyetçi ve inkılapçı olmadığı için Akif'in yeni nesillere örnek olarak sunulamayacağını göstermeye çalışıyordu. Bu arada Fikret'in ölümünün 26. senesi münasebetiyle Eyüp Halkevi tarafından Fikret'le ilgili bir kitap yayınlamıştı. Kitapta görüşlerine yer verilenler, Ahmet Hamdi Tanpınar, Abdülbaki Gölpınarlı, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Kaplan ve Kadri Ziya'ydı. Eser boyunca Fikret'in vatansever, hürriyetçi, şiire yenilik getiren, Avrupalı ve insanîyetçi yönleri vurgulanmış ve Fikret bir kahraman ve Türk büyüğü olarak selamlanmıştı (Tevfik Fikret 1941).

Taraflar arası çatışmalar bunlarla da sınırlı değildi. Örneğin Nihal Atsız ile Falih Rıfki Atay, Hasan Âli Yücel ve Sabahattin Ali arasındaki tartışmalara 30'lu yıllarda da rastlanmaktadır. Nihal Atsız'ın (2015a: 69-70) henüz 1931'de kaleme aldığı millî iktisatla ilgili bir makalenin önemli bir kısmı Falih Rıfki'ya ismini vermeden yapılan eleştirileri içermektedir. Atay, İtalya ve Rusya'daki rejimleri *Yeni Rusya ve Faşist Roma, Kemalist Tiran ve Kaybolmuş Makedonya* adlı kitaplarında ele almıştı. 1929 Buhranı karşısında 30'lu yıllarda bu iki ülke -ki sonraları bunlara Almanya da eklenecekti- tüm dünyada incelenen modeller haline gelmişlerdi. Atsız'ın dünya görüşü düşünüldüğünde özellikle *Yeni Rusya* adlı kitaptan rahatsız olduğunu tahmin etmek mümkündür; ancak Atsız bu iki kitabın yazarını dolaylı olarak "moda kuklası" olmakla suçluyor ve Türkiye'nin "Kızıl" ya da "Kara" rejimleri değil "Gazi"nin işaret ettiği gibi, kendi yolunu izleyeceğini belirtiyordu.

30'lu yıllardaki bir başka çatışma da Hasan Âli'nin yazdığı ve Maarif Vekâleti tarafından lise sınıflarının edebiyat derslerine yardımcı kitap olarak kabul edilen *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* (1933)² adlı kitap üzerine doğmuştu. Atsız, Hasan Âli'nin, kitabını "divan edebiyatını kötüleyip halk edebiyatını göklere çıkarmak" fikriyle yazdığını öne sürüyor ve kitapta "güya" Türk edebiyatının yeni bir görüşle ele alınmaya çalışıldığını; ama aslında kitabın "baştan başa bir ilim hezeyanı ve cehalet senedi" olduğunu iddia ediyordu. Atsız'a göre "alaylı bir alim" olan Hasan Âli bilmediği bir konuda yazmaya çalıştığı için çok büyük hatalar yapmıştı. İddiasına göre Hasan Âli zaman zaman Türkiyat Enstitüsü'ne gelip dil ve tarihe dair bazen kendisine bazen Ahmet Caferoğlu'na bazen de Abdülkadir Bey'e bir şeyler sorardı. "Anlaşılan" diyordu, "Abdülkadir Bey bildiklerini Hasan Âli Bey'e iyi öğretememiş yahut Hasan Âli Bey'in hiç kabiliyeti yokmuş da anlayamamış". Atsız, bu genel ithamdan sonra Hasan Âli'nin kitabındaki yanlışları örneklemeye

² Bu kitabın ilk baskısı 1932'de yapılmıştır.

geçiyordu. Öncelikle Hasan Âli, halk şairlerinde Cumhuriyetin getirmek istediği ideolojinin eskiden beri mevcut olduğunu ispatlamaya çalışmış, dolayısıyla bilim dışı davranmıştı. Bunun dışında, kelimelerin anlamını bilmediği için yanlış tercüme ediyor, kulaktan dolma bilgilerle yazdığı için bir eserde olmayan şiirleri o esere atıfla kitabına alıyor, lise tarih kitaplarının yazarları gibi bazı tarihi isimleri yanlış yazıyordu. “Eski Türkçe’nin elif-besini bilmeyen bir adam nasıl olur da edebiyat tarihi yazmağa kalkar?” diye soruyordu. Atsız’ın en çok tepki gösterdiği hususa Hasan Âli’nin divan edebiyatında Türk duygusunun kaybolduğunu; ama halk şiirinde bu duygunun izlerinin görülmeye devam ettiğini ileri sürmesiydi. Atsız’a göre bu sözler modaya uymak için söylenmiş boş laflardı. Atsız, normalde bu eseri tenkit edilecek değerde görmediğini; ama Hasan Âli’nin Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nde etimoloji kolu reisi olduğunu öğrenince, Maarif Vekâleti bu kitabı “yanlışlıkla” okullara kabul eder diye bu yazıyı yazmakta acele ettiğini de belirtmektedir. Ona göre Batı örnek alınırken onun uzmanlaşmaya verdiği öneme de dikkat etmek gerekirdi. Bu işler “alaylı alim”lere bırakılmazdı (Atsız 2015b: 182-188). Burada ufak bir parantez açıp konuya açıklık getirmek gerekmektedir. Bilindiği gibi Yücel’in üzerine çalıştığı esas alan felsefedir. 1930’lu yıllardaki yükselişi sırasında dönemin en gözde iki milliyetçi projesiyle yani dil ve tarih tezleriyle ilgilenmiş olması çok beklenirdir. Zira o dönemde farklı meslek gruplarından kişilerin bu alanlarda -çoğu kez pek de bilimsel olmayan- tezler ileri sürdükleri görülmektedir. Ziya Gökalp’ten itibaren belirginleşen temel tez, yani Türk milletinin gerçek sesinin halk edebiyatında bulunabileceği, Divan edebiyatının bir taklit edebiyatı olduğu görüşü, Cumhuriyet’in ilk döneminde de resmî tez konumuna gelmiştir. Hasan Âli’nin eserinde de bu tezin en güçlü bir biçimde savunulduğu görülmektedir. Ne var ki bu görüş belirttiğimiz üzere Gökalp’ten yani Türk milliyetçiliğinin en popüler ve etkili teorisyeninden temel almaktaydı ve divan edebiyatının İran edebiyatını taklide dayalı olduğu görüşü, Fuad Köprülü ve Ali Canip Yöntem³ gibi milliyetçi yazarların edebiyat kitaplarında da savunulan görüştü. Örneğin Yöntem’in (1929: 409) divan edebiyatıyla ilgili hükmü şuydu:

“(…) bu Acem taklidi edebiyat, hayatî bir edebiyat değildir. Mücerret bir meşhum edebiyatından ibarettir. Divan edebiyatına ara sıra (klâsik edebiyat) namı da verilmektedir. (Klâsik edebiyat) denilince (kaideli bir edebiyat) hatıra gelir. Bizim divan edebiyatının da ne kadar dar çerçeveler içinde mahzur, mevzu kaidelere ne derecelerde mutaassıbane riayetkâr bir edebiyat olduğu şimdiye kadar verdiğimiz izahat ile anlaşılmalıdır. MaahazaAvrupadaki (klâsik edebiyatlar)ın ruh itibarile pek bariz hususiyetleri vardır. Bu ruh ve bu hususiyet noktasından bizim Acem mukallidi edebiyatımıza klâsik vasfını vermek doğru olmaz.”

Köprülü (2014: 343-392) ise ilk olarak 1928’de yayımlanan *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri’nde*, Acem taklidi edebiyata karşı Türkçe’yi ve Türk diliyle edebi eserler vermeyi savunan kişileri ele alıyordu. İlk olarak 1926’da yayımlanan *Türk Edebiyatı Tarihi’nde* de Türklerin İslamiyet’e geçtikten bir süre sonra İran edebiyatını taklide başladıklarını, oysa Türklerin çok eski bir halk edebiyatı ve milli an’aneleri olduğunu yazıyordu (Köprülü 2011: 141).

Atsız’a göre de örneğin Karahanlılar çağında Türk edebiyatının “asıl yüzünü” halk edebiyatı denilen türde görmek mümkündü. Bu edebiyat “Türk ruhunu aksettiren bütün mânâsı ile milli bir edebiyattı.”. Klasik edebiyat yani divan edebiyatı içinse şöyle diyordu:

“Klâsik Edebiyat diyerek, Karahanlılar çağında başlamış olan (İ)slâmî şekildeki Türk edebiyatını anlatmak istiyoruz. Bu edebiyat, Arap ve Acem edebiyatlarını taklit eden, vezin ve şekil bakımınca hemen hemen tamamen onlara benzeyen bir edebiyattır. Bu bakımdan

³ Yöntem, Gökalp’in de içinde bulunduğu ve Türkçe’de sadeleşmeyi, “yeni hayat” a uygun “yeni lisan”ı savunan *Genç Kalemler* çevresindedir.

'klâsik' tabiri pek doğru sayılmaz. Çünkü 'klâsik' olan şeyin orijinal olması lâzımdır. Fakat muayyen kaideleri olduğu ve asırlarca bu kaideler içinde olgunlaştığı için artık biz buna klâsik edebiyat diyoruz" (Atsız 1943: 59, 65).

Bu açıdan bakıldığında Atsız'ın tespitleriyle Hasan Âli'nin tespitleri arasında pek bir fark olduğu söylenemez. Ancak tartışma şuradan çıkıyordu. Aynı zamanda resmî tez olan ve Gökâlpci çizgiyi yansıtan Kemalist teze göre, modern Türk ulusal edebiyatı, halk edebiyatından feyz alacaktı. Çünkü gerçek Türk ruhunu orada bulmak mümkündü. Divan edebiyatı taklide dayalı olduğu ve terk edilen medeniyeti yansıttığı için modern ulusal edebiyatın yararlanacağı bir kaynak değildi. Milliyetçi-muhafazakâr çevrede de divan edebiyatındaki İran etkisi kabul ediliyordu; ne var ki divan edebiyatının milli edebiyatın bir parçası olduğunun reddedilmesi kabul edilemez bulunuyordu. Bunun diğer tartışmalarda da görülen "maziye inkar" kategorisi içerisinde değerlendirildiği aşıkardır. Ancak burada son olarak olayın bir başka muhtemel ve önemli yönüne de işaret etmek gerekmektedir. Nihal Atsız kendine güvenen genç bir akademisyendi ve edebiyat tarihi alanında otorite sayılan Köprülü'nün öğrencisiydi; ne var ki Türk Tarih Tezi'ne olumsuz yaklaşan Zeki Velidi'nin tarafını tutması ve tezleri ve tarih ders kitaplarını sertçe eleştirmesi, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'i kızdıracak yazılar yazması, ona üniversitedeki işine mal olmuştu. Yücel kariyer basamaklarını hızla tırmanırken Atsız entelektüel üst sınıftan dışlanmaktaydı. Atsız'ın makalesi, pek de aceleyle değil, kitap liseler için Maarif Vekâleti'nce kabul edilip yayımlandıktan epey sonra kaleme alınmıştı. Polemikçi yanı güçlü olan Atsız'ın kaleminden kendisinin de içinde olduğu bir çevrenin görüşünün yansıtıldığını düşünmek mümkündür. Ancak her halükarda, Atsız'ın yazılarında kendisi gibi bilen kişilerin dışlanmasına karşın daha az bildiğini düşündüğü kişilerin yükselmesine ve görüşlerinin kabul görmesine yönelik bir kızgınlık olduğu göze çarpmaktadır.⁴

Son olarak 1940'lı yıllarda Atsız ile Sabahattin Ali arasındaki çıkan bir tartışmaya da değinmek gerekiyor. Sabahattin Ali, 1940 senesinde *İçimizdeki Şeytan* (2016) adlı bir roman yazmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın ideolojik çatışma atmosferinde kaleme alınan bu romanda, anlaşılabilir ki, Ali; Nihat Atsız, Mükrimin Halil Yinanç, Zeki Velidi Togan ve Peyami Safa gibi Turancı ya da Anadoluçu olarak bilinen kişileri ima yoluyla eleştiri konusu yapmıştı. Bu kişileri temsil eden karakterler, siyasî hırsları için gençleri kandıran ve ahlaken de kötü özelliklere sahip insanlar olarak tasvir edilmişlerdi. Atsız da bu romana aynı sene yayımlanan *İçimizdeki Şeytanlar* adlı kitabıyla cevap vermişti. Atsız (1997), cevabında, ırkçı ve Turancı olduğunu ve bunu söylemekten çekinmediğini yazıyor ve Ali'nin adlarını vermeden eleştirdiği kişilerin çok kıymetli ve namuslu kişiler olduklarını belirtiyordu. Sabahattin Ali'ye yönelik bir hayli sert eleştirilerin yer aldığı kitapta son olarak Sabahattin Ali düelloya davet edilmişti.

Görüldüğü gibi çeşitli edebî şahsiyetler ve edebiyat kitapları üzerinden çok sert bir ideolojik mücadele yaşanmaktaydı. Bu mücadele sırasında karşılıklı düşmanlıkların ya da kırgınlıkların oluştuğunu düşünmek mümkündür. Söz konusu çatışma, Atsız'ın 1944'te dönemin Başbakanı Saraçoğlu'na hitaben yazdığı mektupla tekrar alevlenecek ve bunu takip eden İrkçilik-Turancılık Davası ile Yücel, Atay ve Ali ile Atsız'ın ön planda olduğu milliyetçi muhafazakâr kesimler arasındaki gerilim doruk noktasına varacaktır. Burada fazla ayrıntısına girilmeyecek olmakla birlikte, Yücel-Öner Davası'nın anlaşılması açısından bu konu hakkında kısaca bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

⁴ Nitekim Atsız (1947: 5), Yücel ile aralarının bozulmasına yol açan olay olarak bu eleştirilerini göstermiştir. Kenan Öner de, *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* eserini kast ederek, "Nihat Atsızla Yücel arasında kin ve infialler uyandıran ilk münakaşa da bu eser dolayısıyla açılmıştır." Diyecektir (Öner 1947: 146-147).. Atsız'ın (1947: 5) işaret ettiği bir diğer ilginç nokta, Yücel'in "hususî ve hissi bir meseleden dolayı" Köprülü'yü çektiği ve "zımnen cehlîni ileri sürdüğü"dür.

1944 "IRKÇILIK-TURANCILIK DAVASI"

1940'lı yıllar Türkçü-Turancı olarak bilinen yayınların artış gösterdiği bir dönem olmuştur. Türkiye, savaş dışı konumunu korumaya çalıştığı için büyük güçlerden hiçbirisiyle çatışma içine girmek niyetinde değildi. Bununla birlikte İngiltere ile olan ittifak anlaşmasının geçerliliği de sürekli olarak vurgulanmaktaydı. 1939-1946 yılları arasında Yücel ve Tonguç gibi sol-kanat Kemalist şeklinde adlandırabileceğimiz isimler, güçlü durumdaydılar. CHP'nin resmî yayın organı mahiyetini taşıyan *Ulus* gazetesinde başyazar olarak Falih Rıfkı Atay ve Toplu İğne (T.İ.) mahlasıyla yazan Nurettin Artam da, en önde gelen yazarlar olarak nitelenebilir. Her iki yazar da milliyetçiliğin Turancı ya da muhafazakâr versiyonlarına olumsuz yaklaşmaktaydılar. Bu sebeple özellikle Atay, Atatürk'ün milliyetçilik ilkesini başka şekillerde yorumlayan milliyetçi-muhafazakâr ve Turancı çevrelere uyarı niteliğine yazılar kaleme alıyordu. Nazi Almanyası'nın savaşı kaybedeceği hemen hemen kesinlik kazandıktan sonra bu uyarılar çok daha ciddi bir hal alacaktı; ancak bundan önce Nihal Atsız, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu ülkedeki "komünist örgütlenmeye" karşı uyarı iki açık mektup yazacaktı. Bu mektuplarda Atsız, "insancılık", "ilimcilik", "vatancılık", "devletçilik" kisveleri altında çeşitli dergi ve gazetelerde komünist fikirlerin telkin edildiğini öne sürüyor ve Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in himayesi sayesinde bazı komünistlerin önemli mevkiler işgal ettiğini isim vererek yazıyordu. Bu isimler arasında Sabahattin Ali, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden Doçent Dr. Pertev Naili Boratav, İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sadrettin Celal Antel, Türk Dil Kurumu'ndan Ahmet Cevat Emre gibi kişiler sayılıyordu. İkinci açık mektubun sonunda, "her nasılsa bir gaflet eseri olarak" bu kişileri görevde tutan Maarif Vekili'nin bu yaptığından doğan utancı silmek için istifa etmesinin "çok vatanperverane" olacağı belirtiliyordu (Atsız 2011: 110-121). Atsız'ın bu mektupları hükümet çevrelerinde çok sert tepkiyle karşılandı ve mektupların yayımlandığı *Orhun* dergisi 6 Nisan 1944'te kapatıldı. Bu arada Sabahattin Ali, Atsız'ın kendisiyle ilgili ifadelerinden ötürü hakaret davası açmıştı. Dava 26 Nisan'da başladı ve 9 Mayıs'ta Atsız'ın aleyhine sonuçlandı. Atsız'a dört ay hapis cezası verildi; ancak bu ceza ertelendi. Dava sürerken 3 Mayıs 1944'te de Atsız lehine gösteriler yapılmıştı. Atsız'ın cezası ertelenmekle birlikte esas dava şimdi başlıyordu. Dava sırasında gelişen olaylar gizli bir "İrkçı-Turancı" cemiyetin faaliyetleri olarak yorumlanmaya başlanmıştı. Bu cemiyetin hükümeti devirme amacı taşıdığı düşünülüyordu ve bu söz konusu gizli cemiyetle ilgisi olduğu düşünülen kişilere ilişkin bir rapor, Hasan Âli Yücel'in başkanlığındaki bir komisyonca hazırlanıp İçişleri Bakanlığı'ndan İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na gönderilmişti. Raporda 47 kişinin adı geçiyordu. Kısa süre içinde tutuklamalar başladı ve 19 Mayıs 1944'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "ırkçı-Turancı"lar hakkında çok sert bir konuşma yaptı. Dava ise 7 Eylül 1944'te başladı. Davada 23 sanık bulunuyordu ve aralarında Zeki Velidi Togan, Alparslan Türkeş, Nihal Atsız, Atsız'ın kardeşi Necdet Sançar, Reha Oğuz Türkkan, Fethi Tevetoğlu ve Sait Bilgiç gibi milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde daha sonra da etkili olacak isimler vardı. 29 Mart 1945'te verilen ilk kararda bu kişilerin çoğu çeşitli sebeplerden suçlu bulundular. Togan ve Türkkan, Turancı amaçlarla gizli cemiyetler kurmakla suçlanıyorlardı. Atsız ise ırkçı-Turancı propagandadan suçlu bulunmuştu. Orhan Şaik Gökyay, Alparslan Türkeş ve Fethi Tevetoğlu gibi isimler, Nihal Atsız'la işbirliği yapmakla suçlanmıştı. Tüm bu isimlerden sadece Togan hükümeti devirme amacıyla örgüt kurmaktan suçlu bulundu. Bu arada tutuklanan kişilere tabutluk denilen yerlerde işkence yapıldığı iddiası gündeme geldi.

Ancak SSCB'den Türkiye'ye yönelen tehdit ve Soğuk Savaş atmosferinin oluşmaya başlamasıyla, işler değişmeye başlamıştı. Askerî Yargıtay, 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin verdiği kararı bozdu ve sanıklar 26 Ekim 1945'te salındılar. Davanın görülmesine 26 Ağustos 1946'da yeniden başlandı ve 31 Mart 1947'de dava sanıkların beraatiyle

sonuçlandı. Kararın gerekçesinde, yapılmış olan gösterilerin milliyetçi bir ideolojinin milli olmayan bir ideolojiye karşı tepkisini yansıtmamasından ibaret olduğunun belirtilmesi anlamlıydı: Bu görüş, devletin olayları yorumlama biçimindeki değişimi de yansıtıyordu (Goloğlu 2012: 261-271; Özdoğan 2006: 95-115).

Dava sona erdiğinde, Türkiye’de ve dünyada da pek çok şey değişmişti. Yücel bakanlığı bırakmak durumunda kalmış, Tonguç etkisizleştirilmişti. Yücel’in yerine Milli Eğitim Bakanlığı’na milliyetçi-muhafazakâr Reşat Şemsettin Sırer getirilmişti. Köy Enstitüleri de dâhil olmak üzere Yücel’in bakanlığı sırasında yapılanlar yoğun bir eleştiri bombardımanına tutuluyordu. 1946’dan itibaren Falih Rıfka Atay da etkili konumunu kaybetmeye başlamıştı. CHP içinde Recep Peker gibi Kemalist radikaller ile Yücel ve Tonguç gibi sol kanat Kemalistler de güç kaybediyordu. 12 Mart 1947’de Truman Doktrini ilan edilmiş, Soğuk Savaş başlamıştı. Türkiye’de ani-komünist söylem, bu doğrultuda, giderek yükseliyordu ve komünizm suçlaması, siyasi rakipler arasında karşılıklı olarak savrulmaya başlamıştı. 29 Ocak 1947’de Giresun Milletvekili Ahmed Ulus’un komünist tahriklerinden ötürü Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan soruşturma hakkında yönelttiği sözlü soruya verdiği cevapta, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Demokrat Parti ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın komünistlerin oyununa alet olduklarına işaret eden açıklamalarda bulunuyordu (*TBMMTD*, C: 4, D: VIII, B: 37 [29 Ocak 1947]: 66-76). Bu suçlayıcı açıklamalar karşısında Çakmak, bir karşı hamlede bulunmuş ve 5 Şubat 1947’de basına yaptığı açıklamayla komünistleri asıl CHP’nin ve onun eski bir Maarif Vekili’nin desteklediğini öne sürmüştür. Çakmak, bu durum karşısında hükümeti uyardığını; ama herhangi bir sonuç alınmadığını da ekliyor ve Hamidiye Köy Enstitüsü’nden bir “komünist yuvası” olarak söz ediyordu. Bir önceki Milli Eğitim Bakanı olan Yücel, bu iddia karşısında 8 Şubat’ta *Ulus* gazetesi aracılığıyla sözü edilen bakanın kendisi olup olmadığını soruyordu. Çakmak’tan bu konuda henüz bir yanıt gelmemişken, Yücel’in sorusuna Demokrat Parti’nin İstanbul İl Başkanı ve Avukat Kenan Öner’den 11 Şubat’ta kısa ama kesin bir yanıt gelmişti: “Evet”. Öner, Yücel’i komünistleri himaye etmek ve milliyetçi öğretmen ve öğrencilere baskı yapmakla suçluyordu. Irkçılık-Turancılık Davası Yücel’in örgütlediği bir komplo ve sanıklara yapıldığı iddia edilen işkenceler de Yücel’in önderliğinde gerçekleştirilmişti. Öner’in bu iddiaları karşısında Yücel, avukatı Bülent Nuri Esen aracılığıyla hakarete uğradığı gerekçesiyle Öner ve Öner’in görüşlerini açıkladığı *Yeni Sabah* gazetesi hakkında hakaret davası açacaktır (Koçak 2013: 321-323). Böylece bir dava biterken, bir diğer dava başlamış oluyordu. Ancak bu kez koşullar çok farklıydı.

YÜCEL ÖNER DAVASI ve TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA SOSYALİST/KOMÜNİST PROPAGANDA İDDİASI

Sökmensüer, Demokrat Parti’yi ve Mareşal’ı komünistlere alet olmakla suçlarken ve Türkiye’de komünizmin örgütlenmesini çok eski tarihlere dayandırırken, bu açıklamanın bir bumerag gibi dönüp kendi partisini vuracağını herhalde hiç hesap etmemişti. Zira CHP uzun yıllardır iktidardaydı ve hem DP hem de iktidara karşı bilenmiş milliyetçi-muhafazakâr kesim, bu durumda CHP’nin komünizme karşı yeterince tedbir almadığı eleştirisini yöneltmekte gecikmeyecekti. Üstelik, CHP’nin icraatlarının komünist fikirlerin yayılmasını kolaylaştırdığı iddiaları da buna paralel olarak gelişecekti. Bu ortamda, hakaret davasını açan Yücel olmasına karşın, davacı kendisini adeta sanık sandalyesinde bulmuştu. Yücel-Öner Davası, bir hakaret davasından çıkıp Yücel’in tüm bir icraatının tartışıldığı ve eski Milli Eğitimin Bakanı’nın kendisinin komünistleri korumadığını ispatlamak durumunda kaldığı siyasî bir davaya dönüşmüştü. “Irkçılık-Turancılık Davası” sanıklarına işkence yapılmasından, milliyetçi öğretmen ve öğrencilere baskı yapılmasına, solcu yayınların bakanlıkça satın alınıp

desteklenmesinden Köy Enstitülerine ve solcu olduğu halde himaye edilen üniversite hocalarına kadar pek çok konu Öner'in Yücel'e yönelttiği suçlamalar içinde kendine yer bulmuştu. Bunlar içerisinde üzerinde bugüne dek pek durulmamış; ama oldukça ilginç ve tartışma yaratmış bir konu, liselerde okutulan *Türkçe Metinler* adlı Türkçe ders kitaplarında sosyalist-komünist propaganda yapıldığı iddiasıdır. Bu konu, hem Öner tarafından dile getirilmiş hem de milliyetçi-muhafazakâr yayınlarda benzer doğrultuda ele alınmıştır. Burada öncelikle Öner'in iddialarına ve Yücel'in yanıtlarına yer vereceğiz.

Öner, *Öner-Yücel Davası*(1947) adlı kitabında, Yücel'in komünistleri himaye ettiği ve komünizmin yayılmasına yardımcı olduğu hakkında çeşitli hususlar ileri sürdükten sonra, bir başka delil olarak liselerde okutulan *Türkçe Metinler* adlı kitaba sözü getirmiştir. Öner bu kitapla ilgili şöyle yazmaktadır:

"Pertev Naili Boratav'ın riyaseti altında toplanan gûya ilmi bir komisyona yazdırılıp liselerde hâlâ okutulmakta olan (Türkçe Metinler) de bu noktadan bir şaheser sayılır. Nitekim yine bugünkü Bakanın Galatasaray, Haydarpaşa, Kabataş, Vefa ve İstanbul kız ve erkek liseleriyle İstanbul Eğitim Enstitüsü'nün 11 edebiyat öğretmenine yaptırdığı tetkikat ihtiva eden 15 sahifalık mufassal bir rapor vardır ki bunu da Bakanlıktan getirip okumak mümkündür. (Öner 1947: 39-40)."

Görüldüğü üzere Öner, *Türkçe Metinler* adlı ders kitaplarıyla ilgili görüşünü, bu raporla desteklemektedir. Burada dikkat çekici olan, raporun CHP'li Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sıral tarafından hazırlanması ve Öner'in bu bilginin Bakanlıktan edinilebileceğini söylemesidir. Bu beyan karşısında raporun herkesin ulaşabileceği bir metin olmadığını tespit etmek mümkündür ve bu nedenle konu daha da ilgi çekici bir hal almaktadır. Peki, bu raporda kitaplar nasıl değerlendirilmiştir. Öner, bunu da kitabında açıklamaktadır.

Hazırlanan rapora göre kitaptaki metinler "*memleketin en büyük otorite kurulunu saygısız bir cüretle küçültmek*", "*hükümet otoritesini sarsmak*" kastıyla seçilmişlerdi. Kitaplarda "*bir çöküntü manzarası*" vardı. Milletin "*yiğitlik ruhu*" bu eserlerde "*heyecan ve iftihar vesilesi*" olmamıştı. "*Vatan sevgisi ve milletimize inamış tadı*", kitaplarda yer bulmuyordu (Öner 1947: 40-41). Ayrıca eserlerin kusur olarak kabul edilen yönleri şöyle sayılıp dökülmüştü:

"Dini, yanlış donnée verip müsbet bilgi ile karşılaştırarak düşürmeğe savaşmak ve Hakka yalvarışı çağımızın düşünüşüne mutlaka aykırı göstermek, Allahı inkâra varan bir şiiri kitaba almak, dünde efsane aramak, kurulmuş devlet otoritesini küçültmek, eski günleri kötülemek için daha çok kanlı vak'alardan metin seçmek, köylü, şehirli, fakir, zengin zümreleri düşmanca ve menfaatçe karşı karşıya koyup, aralarında dirliksiz bir fark ve nifak sokacak dil kullanmak; Divan, Edebiyatı Cedide, hattâ daha sonra gelenlerin yazılarını taraf tutarak güzel ve üstün olanlarını bırakmak, eski yeni birçok kıymet hükümlerini yıkmak istemek"(Öner 1947: 41)

Raporu yazanlara göre, bu tutumlar, kitabın komünist sisteme kaydığı endişesini doğurmuştu ve bu nedenle "böyle tehlikeli sol usul ve prensiplerle okul kitabı yazılmaması lüzumunu Milli Eğitim Bakanlığı makamına arz etme" sonucuna varılmıştı. Kitapta ayrıca birçok bilgi ve metot yanlışları olduğu ileri sürülmüş ve "*bu seride bayağı, çirkin yerler, fena telkinler vardır. Her cildinde millet ve insanlık, şefkat, cemiyet ve devlet otoritesine kadar uzatılmış, beceriksiz, dağınık, fakat esas düşünce hep sistemli bir hücumun, kötülemenin ve yıkıcı bir ideolojinin eserleri derhal fark edilir.*" hükmüne varılmıştı. Raporu hazırlayanlar, bu kitapların programdan çıkarılmasını talep etmişlerdi (Öner 1947: 41).

Değerlendirmeden anlaşılacağı üzere, *Türkçe Metinler* adlı ders kitaplarının, milliyetçilik ve din açısından sakıncalarını sayan açıklamalar getirilmişti. "*Allah'ı inkâra varan bir şiir*" diye kast

edilen, Tevfik Fikret'in "Tarih-i Kadim" adlı şiiriydi ve görülüyordu ki bu konudaki tartışma yeniden alevlenmişti. Raporu hazırlayan kişiler arasında Ercüment Ekrem Talu, Muvaffak Benderli, Behçet Yazar, Süleyman Şevket Tanlı, Hıfzı Tevfik Gönensay, Zeki Ömer Defne, Nihat Sami Banarlı ve Hakkı Süha Gezgin vardı (Yücel 2011a: 128). Bu isimlerden raporun temelde milliyetçi-muhafazakâr edebiyat öğretmenlerine hazırlatıldığı anlaşılmaktadır ve bu kişilerden örneğin Gönensay ve Banarlı Kemalist dil politikalarına muhalefet geliştirecek⁵ (Dil Devrimin 30 Yılı 1962: 42-43) İstanbul Muallimler Birliği'ne katılacaklardır.⁶

Öner duruşmalarda pek çok defa *Türkçe Metinler*'in solcu bir zihniyetle yazılmış olmasını gündeme getirmişti. 28 Haziran 1947 tarihli duruşmada, hâkim, "*Türkçe Metinler kitabının halen okutulup okutulmadığının sorulmasına*" karar vermişti (Öner 1947: 95). 12 Temmuz'daki duruşmada, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan söz konusu kitabın halen okutulduğu cevabının geldiği bildirilmişti. Öner'in açıklamalarına bakılacak olursa, hükümet Yücel'i himaye etmeye çalışıyordu. Yücel ise "*savcı odasından başlayarak*" ilgili tüm devlet dairelerini dolaşıyordu; Milli Eğitim Bakanlığı'ndan mahkemece istenen cevaplarsa "*Yücel ile zat işleri müdürü arasında tertiplenerek*" veriliyordu. Milli Eğitim Bakanı ise, ders kitaplarıyla ilgili rapor hazırlayan komisyonun bakanlık emriyle kurulduğunu itiraf etmesine karşın, bu komisyonun "*resmi mahiyeti olmayan hususi bir teşekkül*" olduğunu iddia ederek ve kitaplar lise programlarından kaldırıldığı halde hâlâ okutuldukları bilgisini vererek selefini korumaya çalışmıştı (Öner 1947: 163). Ancak Öner, "*bu rapor ister hususi, ister resmi bir heyetin mahsuli faaliyeti olmakla heyeti teşkil eden hocaların kudret ve salâhiyeti -Yücel gibi- sifra inmez. Bu tetkikatı yapan ve rapor veren insanlar İstanbul liselerinin salâhiyet sahibi hocalarıdır ve bu hocalar 'Türkçe Metinler'in solcu bir zihniyetle yazıldığını ittifakla kabul etmişlerdir.*" diyordu. Öner (1947: 181, 208), gerek *Köy Enstitüleri Dergisi*'ndeki yayınlarla gerekse *Türkçe Metinler* adlı ders kitabında seçilen parçalarla, ülkede bir komünist propagandası yapıldığının ortaya çıktığını ifade ediyordu.

Hasan Âli Yücel de bu davayla ilgili *Dâvam* (2011a) adlı bir kitap yayınlamıştı. Yücel, öncelikle bu davanın bir rejim davası bir anayasa davası olduğunu söylüyordu. Zira "*ferd hukuk ve hürriyetlerinin*" basında da güvence altına alınması Türk toplumunun halini ve geleceğini ilgilendiren bir konuydu. Öner'in bunun bir "*şahıslar mücadelesi olmadığı*" yönündeki ifadesi karşısında ise "*sanığın savunma tanığı olarak şahadetine müracaat ettiği vatandaşların*" kendi siyasî hasımları olduğunu ve şeflerinin ise ölümünü isteyen bir insan olduğunu hiçbir insaf sahibinin gözden kaçırmayacağı cevabını veriyordu (Yücel 2011a: 11-12). Yücel, karşıtlarının milliyetçiliği çarpıtarak Atatürk'ün anladığı anlamdan çıkardıklarını ve ona ırkçı ve Turancı bir mahiyet verdiklerini deliller göstererek ispatlamaya çalışmıştı. Bunun dışında, kendisi hakkında solcu yazarları koruduğundan üniversite ve okullara solcu kadrolar yerleştirdiğine ve çevrilen klasiklerin niteliklerine kadar birçok iddiaya yanıt vermişti. Ancak biz burada sadece *Türkçe Metinler* ile ilgili iddialara verdiği yanıtlar üzerinde duracağız.

Yücel, öncelikle hazırlanan kitaplarda izlenen metot ve söz konusu kitapları hazırlamak için kurulan heyet hakkında bilgiler vermiştir. Yücel, kitapların edebiyat tarihindeki bilgileri ezberletici bir anlayışla değil, kültür ve edebiyatımızı metinlerle gençlere tanıtıcı bir yöntemle

⁵ Belirtmek gerekmektedir ki Muallimler Birliği'nin üyeleri tamamen milliyetçi-muhafazakâr görüşe mensup kişilerden oluşmamaktaydı.

⁶ Kesin olarak bir şey söylemek zor olsa da, taraflar arasında devletin içine yansıyan bir kavga olduğunu tespit etmek mümkündür. Yücel, bakanlıktan alınmış olmakla birlikte, İnönü ile görüşmeye devam ediyordu ve etkisinin hemen sifra indiğini, kaldı ki CHP'nin "komünizm"i himaye esas himaye eden taraf olduğunu ispatlamaya çalışan bir davada tamamen yalnız bırakıldığını düşünmek çok doğru olmasa gerektir. Ancak yeni Bakan Sırer, Yücel'in hem ideolojik olarak karşıtı hem de rakibi konumundaydı. Yücel'in zamanında yapılanları değiştirme konusunda harekete geçtiğinde, DP'den de destek gördüğünü daha sonra ifade edecekti (Turan 2003: 212). Raporun Sırer zamanında hazırlatıldığı ve seçilen isimlerin de dolayısıyla onun tarafından seçildiği düşünüldüğünde, çatışmanın kimi zaman partiler arası farkları aşan bir mahiyet kazandığını düşünmek mümkündür.

hazırlanmış olduğunu belirtmişti. Bu çerçevede Talim ve Terbiye Heyeti tarafından bir komisyon kurulmuş ve bu komisyona Öner'in iddia ettiği gibi Pertev Naili Boratav değil, Talim ve Terbiye Heyeti Üyesi ve daha önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden edebiyat doçentliği almış olan Sabahattin Eyüboğlu başkanlık etmişti. Komisyonun diğer üyeleri Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni Mustafa Nihat Özön, Doç. Dr. Pertev Naili Boratav, lise öğretmenlerinden Şükrü Kurgan ve Cevdet Kudret Solok'tu. (Yücel 2011a: 127-128). Bu bilgileri verdikten sonra Yücel, kitapların içeriğiyle ilgili eleştirilere geçiyordu.

Yücel, öğrenciler nezdinde devlet otoritesini sarsacağı ileri sürülen "Asiyâb-ı devleti bir har da olsa döndürür" mısrasının, kitapta Ziya Paşa ile ilgili açıklamaların yapıldığı yerde geçtiğini belirtiyordu. Dolayısıyla bu mısrayı tek başına almak mümkün değildi. Burada Ziya Paşa'nın Âli Paşa'ya yönelik bir hicvi söz konusuydu ve lisenin son sınıfına gelmiş öğrencilerin yüz sene önce yazılmış bir mısrayı okuyunca o günün hükümetine karşı asi bir ruh taşıyacaklarını öne sürmek için vesveselenmenin "marazi bir hal" alması gerekmekteydi.

İkinci örneğe şu beyitten getirilmekteydi:

"Âyan-i cihandan kerem umma, anı sanma

Âsâr-i atâ ola ya pâşâda, ya beğde"

Eski Milli Eğitim Bakanı, "eskiliği ifadesinden akan bu beyitte" geçmişe yönelik "tarizlerin" o güne atfının ne derece doğru olacağını takdirlere bıraktığını söylüyordu. Öğretmenin görevi bu metinleri açıklamak olduğundan, bu hususta korkacak bir şey olmamalıydı. Yücel bu noktada enteresan bir bilgiye yer veriyordu. Bağdatlı Ruhî'nin bu beyti, ilk defa okul kitaplarına alınmış değildi. 1931 yılında basılmış *Güzel Yazılar* adlı kitapta aynı beyit bulunduğu gibi daha ağırları da mevcuttu. Üstelik kitabın yazarı, *Türkçe Metinler* kitabına karşı hazırlanan raporda imzası bulunan Süleyman Şevket Tanlı'ydı. Bu durumda Bağdatlı Ruhî'yi de sadece komünizmi himaye eden bir kişi değil bizzat komünist ilan etmek gerekecekti (Yücel 2011a: 128-132).

Yücel (2011a: 132) sonrasında köylülerin ve fakirlerin, insanların çektiği acıları yansıtan metinler okutularak kışkırtılmaya çalışıldığına yönelik iddiaya değinmişti. Bu iddiaya örnek olarak Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Canavar* adlı eserinden parçalar verilmişti. Yücel, bu iddia karşısında başka kitaplara bakmaya gerek duymadığını, sadece yine *Güzel Yazılar* adlı kitabı incelediğini belirtmişti. Aynı parça, baştan sonuna kadar orada da vardı. Yücel, bu durum karşısında ne diyeceğini bilemediğini söylüyordu.

Benzer şekilde, Türk halk edebiyatındaki çeşitli destanlardan verilen örneklerle, asilerin kervanları soyması, paşalarla ve beylerle mücadeleye girişilmesi, adam kaçırma gibi olayların kahramanlık macerası olarak aktarıldığı öne sürülmüştü. Yücel burada bahsedilen kişinin Köroğlu olduğunu ve Köroğlu'nun "asırlarca türlü rivayetlerle şekil değiştirerek yaşamış bir Türk halk-kahramanı" olduğunu ifade etmişti. Yücel (2011a: 132), Köroğlu'nun ve benzeri halk kahramanlarının öykülerinin derste gösterilmesi hakkında ise şu değerlendirmeyi yapmıştı: "Bu türlü halk kahramanları daima devirlerinin zalim paşalarına ve zalim beylerine isyan ettikleri için böyle poemlere konu yapılmışlardır. Bunları bir epeye nümunesi olarak edebiyat derslerinde gösterdiğimiz takdirde, genç öğrenciler bu tarihi ve hatta kısmen efsanevi şahsiyetlere hangi yönden benzemeye kalkarlar, bilemem."

Yücel, komisyon raporunda hükümet otoritesini sarsmakla ilgili iddiaların bununla sınırlı kalmadığını, Evliya Çelebi ve Silahtar Mehmet Ağa'dan alınan parçalardan yola çıkılarak da aynı iddianın gündeme taşındığını söylüyordu. Yücel (2011a: 132-133), "Evliya Çelebi devrimizde yaşasaydı, bu olayları ve şu raporu kim bilir, müstehzi ve masum üslubuyla ne güzel anlatırdı" diyerek bu eleştirileri komik ve anlamsız bulduğunu dile getiriyordu.

Yücel, insan ıstıraplarını dile getiren parçaların başka okuma kitaplarında da bulunduğunu

belirtiyor ve o kitaplar hakkında kimsenin bunlara menfi bir mana vermeyi aklına getirmediğini ifade ediyordu. Üstelik fakirleri zenginler aleyhine kışkırtıcı olduğuna “*şüphe olmayan*” bir parçaya Süleyman Şükrü Tanlı'nın kitabında yer verilmişti.⁷ Birinci Dünya Savaşı sırasında kasabalı bir zahire tüccarının yaptığı hırsızlıktan bahseden bir hikâyeye de komünist propagandaya delil gösterilmişti. Yücel (2011a: 134), bu hikâyede tüccarın iyi ve fena yönlerinin gösterildiğine değiniyor ve geçmişte yaşanmış bazı kötülüklerden bahsetmenin rapor sahiplerini niçin bu kadar kızdırdığını soruyordu.

Eski Milli Eğitim Bakanı, maziye kötü gösterme iddialarına da yanıt vermişti. Yücel'e göre geçmişteki hataları göstermek ve bir padişahlık yerine milli bir devlet kurmanın sebeplerini anlatmak devrim sonrası Türkiye'sinin eğitiminde vazgeçilmez öneme sahiptir:

“Şunu sarıh olarak bir terbiyeciyi sıfatıyla söyleyeyim ki, uydurma yoluna gitmiyerek, Osmanlı devrinin şan ve şerefleri yanında yıkımını hazırlayan fenalıkları da, edebi ve tarihi eserlerden çıkararak, o hakikatleri bugünün gençliğine bol bol göstermek, onları yaşadıkları devre nüfuz ettirme bakımından en verimli bir eğitim metodudur. Esasen Osmanlı Saltanatını, İstiklal Mücadelesiyle yıkıp yerine Milli Devlet kurmanın sebebi, böyle bir terbiye yolu tutulmazsa nasıl izah olunabilir? (...) Bir lise mezunu bunları bilmemeli midir?” (Yücel 2011a: 133).

Son olarak Yücel, kitapta komünizm usul ve prensiplerinin yer aldığı iddiası karşısındaki görüşlerini açıklamıştı. Yücel, *Türkçe Metinler*'e karşı raporu hazırlayan isimlerden oluşan listenin karşısına bir başka ve çok daha kalabalık bir edebiyat öğretmenleri listesi çıkarmıştı. Buna göre söz konusu kitaplar 1944-1945 ders yılından itibaren yayınladıktan sonra bu kitaplar hakkında bakanlık Türk dili öğretmenlerinden fikirlerini sormuştu. 65 kişilik bir listedeki kişilerin raporlarından bahseden Yücel, bu 65 öğretmenden hiçbirinin kitapların komünizmle alakası olduğuna işaret etmediğini belirtmişti. Üstelik kitaplar oldukça övülmüş ve Malatya Lisesi öğretmenlerinden Arif Nihat Asya ve Sabiha Candaş, daha da ileri giderek şöyle demişlerdi: *“Siyasal durumda bizim için menfi değerde olanlara katılmış yazarlardan hiç değilse bazılarının okula girmesinde müsamahalıca hareket iyidir.”* Yücel'in Asya'yı tercih etmesi elbette anlamlıydı; çünkü Asya da milliyetçi-muhafazakâr görüşlere sahip bir kişiydi. Yücel, kitaplara karşı hazırlanan raporda imzası olan kişilerden hiçbirinin kanaatlerini belirtmeye çağrılmış oldukları halde, kitabın komünistliği hakkında bir kanaat belirtmediklerini de eklemişti. (Yücel 2011a: 134-136).

Öner ve Yücel konu hakkındaki görüşlerini böyle ifade etmişlerdi. Ancak kitaplara yönelik eleştiriler, milliyetçi-muhafazakâr yayınlarda da belirdiyordu. Konunun ele alınışını anlamak bakımından bu yazılara da bakmak yerinde olacaktır.

Milliyetçi-Muhafazakâr Yayın Organlarında “Türkçe Metinler”

Liselerde okutulan edebiyat kitaplarına yönelik eleştiriler, milliyetçi-muhafazakâr yayınlarda da sürdürülmüştü. Dolayısıyla dava esnasında Kenan Öner'in dile getirdiği iddiaların yanı sıra, söz konusu kitaplar, milliyetçi-muhafazakâr yayınlarda da çeşitli açılardan; ama özellikle “solculuk propagandası” açısından eleştirilmekteydi. Bu eleştirilerin yapıldığı dergilerden biri, sahibi Nurettin Topçu, idare müdürü Lütfü Bornovalı olan *Hareket* dergisiydi. Dergi çizgi itibarıyla Anadolu-milliyetçi ve muhafazakârdı. Lütfü Bornovalı, *Türkçe Metinler* ile ilgili üç sayı üst üste (Haziran-Temmuz-Ağustos 1947) uzun eleştiri yazıları kaleme almıştı.

⁷ Parça şu şekilde aktarılmıştır: *“Medeniyet, şimdiki şekliyle insanları bahtiyar edemiyor. Ekseriyet, müstesna bazı adamların saadeti için kahrrolarak çırpınıyor. Cemiyet içinde yükselmiş görünenlerin hepsi haklı ve namuslu değildir; sürünerek yaşayanların mutlaka nasibi daima zillet olamaz. Lakin her yerde hakikat budur: yüz aile sıhhat ve servet ortasında yani zevk esbabı arıyor, milyonlarca insan aç kalmak tehlikesi karşısındadır. Hayatın ağırlığını sefiller taşıyor, omuzlarımızı çöken yükler kendimize ait kazanç arasındaki nispete adilâne ve mâkul denilemez.”* (Yücel 2011a: 133)

Bornovalı, ilk iki yazısında daha çok teknik mahiyette eleştiriler yöneltmekteydi. Örneğin ders kitaplarına *Türkçe Metinler* adı verilmesi doğru değildi; çünkü Türkçe yazılan her metin edebî metin özelliği taşıymıyordu. İkinci olarak “*metnin dışında bir edebiyat bilgisi olmadığı*” iddiası eleştiriliyor, ancak “*metne dayanmayan bir edebiyat bilgisi olmadığı*” görüşünün doğru olabileceği belirtiliyordu. Üçüncü olarak Türklerde nesrin yeterince gelişmediği kabul ediliyor ve bunun sebepleri arasında şiire fazla düşüp nesri ihmal etmek, serbest düşünce yokluğu ve yeni Türk edebiyatında Batılı seviyeye yükselememiş olmak gösteriliyordu. Sabit bir dile sahip olmamak da gösterilen bir diğer nedendi ki, bu, izlenen dil politikasının sonuçlarına yönelik bir eleştiri anlamını da taşıyordu. Bornovalı, Tanzimat öncesi dönemde yetişen kuvvetli edipler bir yana, yakın zamanlarda yetişen Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret, Halit Ziya ve Ziya Gökalp gibi şahsiyetlerin bile liselerde şöyle bir adlarının geçtiğini öne sürüyor ve bu vaziyet karşısında gençliğin niçin milli kültüre bağlı olmadığı sorusunun anlamsız olacağını ifade ediyordu. Yazara göre Türk edebiyatının tarihi gelişimi hakkında kitaplarda yeterli bilgi verilmemiş, bazı çok önemli metinler de kitapta yer almamıştı. Edebi akımlar da etraflıca açıklanmamıştı. Tüm bunlar “*kitapların nasıl dikkatsiz, rastgele ve acele ile hazırlandığını gösteriyor(du)*”. (Bornovalı 2015a: 489-492; Bornovalı 2015b: 512-513). Bornovalı *Türkçe Metinler* ile ilgili son yazısında ideolojik eleştiriye büyük ağırlık vermişti. Bornovalı’ya (2015c: 522) göre metinler belli bir düşünceyi gençlere empoze etmek amacıyla özellikle seçilmişti, yine aynı sebeple Divan şiirinden mümkün olduğunca az bahsedilmiş, önemli şairlerin şiirlerinden çok kısa parçalar verilmişti. Bornovalı’nın bu kitaplar vasıtasıyla aşılacak istenen ideoloji hakkındaki fikri işe şöyleydi:

“*Bu (verilmek istenen) zihniyet, çocuğu kendi cemiyetine ötekilerden üstün bir bağla bağlamaktan, kendi milletini diğer insanların üstünde bir duygu ile sevmekten uzak tutacak, kendini doğrudan doğruya insanlığın bir ferdi kabul ettirecek bir zihniyettir. Yani bu atmosfer, anti-millî bir atmosferdir diyebiliriz. Sınıf mücadelesi şuurunu uyandıracak, bazı iktisadî prensip ve mefhumlarla temasa getirecek parçaların mevcudiyeti bu anti-millî zihniyeti komünizme benzetmektedir. Komünizm milliyetçiliğe nazaran yenidir. (...) Böylece kitaplarda ileri yeni fikirlere karşı müsamaha ve sempati telkin edecek parçalar da aynı gaye etrafında ötekilerle birleşmektedir.*” (Bornovalı 2015c: 522).

Yazar, amacın komünizm propagandası olduğunu düşünmekle birlikte, bunun açıktan açığa yapılamayacağını, bu sebeple ileride komünist düşüncenin genç zihinlerde tutunmasını sağlayacak tohumların atıldığını ileri sürmüştür. Kısacası kitabı yazanların bir “gizli gündemi” vardır. Bornovalı, bu düşünceden hareketle kitabın yazarlarının izledikleri taktikleri açıklamıştır. Bunlardan birincisi “*yıkıcı tarz*”, ikincisi “*zihniyete yaklaşıtrıcı parçalar*” başlığı altında toplanmış ve bu “*taktikler*”e uygun olarak hangi metinlerin seçildiği “*gösterilmiştir*”. Buna göre seçilen metinlerde çocukların tarihlerini sevmelerini sağlayacak sahneler değil, geçmişe karşı antipati ve nefret uyandıracak sahneler geçmektedir. Seçilen tarihi parçaların çoğunda “*ölüm, katil, isyan, ihtilal, yağma*” olayları vardır. İkinci olarak Hüseyin Rahmî’nin *Kadınlar Vaizi* eserinde olduğu gibi cemiyetin kurumlarıyla alay eden ya da Karacaoğlan’ın manzumesindeki gibi çocukların cinsel ahlakını bozacak parçalar bulunmaktadır. Nesir örneği olarak Emrullah Efendi’nin *İzahnamesi*’de geçen şu kısım da komünizme ısındırma amacıyla açıklanmıştır: “*Taksim-i serveti idare eden kavanin-i iktisadiyeyi anlıyacak derecede maarifi tamim eylemek lazımdır.*”. Katip Çelebi’den alınan parça ise yeni fikirlere müsamaha ile yaklaşılmasını içerdiği için yeni bir fikir olan komünizme gençlerin zihnini açma amacıyla ilişkilendirilmişti. Yunus Emre’nin bir manzumesinde mezarda zengin ve fakirin fark edilemeyeceğinden bahsedilmesi ve bunun Yunus’un ölümü adaletin bir tecellisi olarak gördüğü şekilde yorumlanması da komünizmdeki mülkiyetsizlik fikrini telkin için özellikle yapılmıştı.

Bornovalı'nın burada aktardığımız eleştirilerini geçmeden belirtmek gerekiyor ki, Bornovalı, Fikret'in şiirlerinden "Haluk'un Bayramı" ve "Tarih-i Kadim" in seçilmesinden de rahatsızdı. Sonuç olarak yazara göre, bu metinlerin bir an evvel okullardan kaldırılması gençliğin selameti için lazımdı (Bornovalı 2015c: 523).

Türkçe Metinler'in eleştirildiği bir diğer yayın organı, İstanbul Muallimler Birliği tarafından aylık olarak yayımlanan *Bilgi* dergisiydi. Muallimler Birliği üyelerinden Fahrettin Kırzioğlu'nun "Edebiyat Öğretimi ve İdeoloji Hastalığı" başlıklı makalesinde söz konusu kitaplarda komünist propaganda yapıldığı iddiası gündeme getirilmişti. Kırzioğlu'na göre Yücel'in zamanında "edebiyat öğretiminin çok marazî bir şekil aldığı malumdu". Bununla birlikte, yazara göre, *Türkçe Metinler* adlı ders kitaplarının iç yüzü belli olmasına karşın "bu hastalık" bilim hayatından "bertaraf edilmiş değildi". Kırzioğlu Türkiye'de yapılmak istenenlerle Sovyetlerin politikası arasında bağlantı kuruyordu. Örneğin SSCB'de İslam tarihinden ve dininden komünizm esasları çıkarılmaya çalışılmıştı. Bu bağlamda Azerbaycanlı Hacıbeğli Aziz Bey'e bir Köroğlu Operası yazdırılmış ve Köroğlu proletaryanın hakkını savunan bir halk kahramanı olarak gösterilmişti. Türkçe ders kitaplarında ise Yunus Emre, Tevfik Fikret ve hatta Ziya Gökalp bile birer komünist olarak tanıtılmaya çalışılmıştı. Büyük Türk destanlarında komünizm izleri aranmış, bu destan kahramanları birer "komünizm evliyası" haline getirilmek istenmişti. Kırzioğlu bu konuda özellikle Boratav'ı suçlamıştı (Kırzioğlu 1948: 1-2).

Dergide *Türkçe Metinler*'e yönelik olumsuz bakışı yansıtan bir diğer yazı yine Muallimler Birliği üyelerinden Hıfzı Tevfik Gönensay'a aitti. Gönensay'a göre Maarif Vekâleti, 1943-1944 ders senesi başında edebiyat tarihini programlardan kaldırmış ve "bir edebiyat dersi olmadığı ilan etmişti". Bu dersler yerine de *Türkçe Metinler* isimli "acıyıp bir kitap" koymuştu. Bakanın değişmesinden sonra *Tarih Boyunca Güzel Yazılar* adlı bir kitap *Türkçe Metinler*'in yerini almıştı; ama bu kitap da onun kötü bir taklidi mahiyetindeydi. Dolayısıyla edebiyat tarihi öğretiminde gerekenler yapılmamıştı. Gönensay'a göre, edebiyat derslerinin kaldırılmasından ötürü Fuzuli, Nedim, Karacaoğlan ve Köroğlu'nun isimleri bile unutulmuştu. Bunun sebebi edebi şahsiyetlerin sadece metinlerinin verilmesi, yeterli edebiyat tarihi bilgisinin sunulmamasıydı (Gönensay 1949: 77). Gönensay'ın eleştirilerinde dikkati çeken iki noktadan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, Gönensay'ın Nihad Sami Banarlı ile birlikte liselerde okutulması için yazdıkları ve 1943'te basılan *Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyat Tarihi* adlı kitapta, "biz bu eserde geçen sene edebiyat programlarını tanzim etmek üzere Ankara'da toplanan heyete Sayın Maarif Vekilimizin verdiği direktifleri de göz önünde bulundur(duk)" denmesiydi (Gönensay-Banarlı 1943: 5). Dolayısıyla kitabın bu direktiflere uygun yazıldığı belirtilmiş oluyordu. Ancak kitabın içeriğine bakıldığında, metin odaklı bir edebiyat tarihi kitabı yazılmadığı çok açıktı. Bu sebeple Gönensay ve Banarlı'nın eleştirilerini o sırada dile getirmeyi uygun bulmadıkları düşünülebilir. İkinci olarak Maarif Vekâleti, programda yapılan değişikliklerde öğrencilerin edebiyat tarihi bilgisine boğularak edebiyatçıları yeterince inceleyemediği gerekçesini göstermişti. Gönensay ise bu metodu edebiyatçıların isimlerinin unutulmasına neden olarak göstermişti.

Bilgi'de edebiyat öğretiminin eleştirisini yapan bir diğer makale Orhan Rıza Artunç'a aitti. Artunç (1949), eleştiri aralığını Yücel'in bakanlığı ile sınırlı tutmamıştı. Ona göre dil inkılâbından sonra okullarda Bakîlerin, Fuzulîlerin, Nefîlerin değil sadece halk edebiyatının okutulması gerektiği dahi ileri sürülmüştü. Bu düşünceden ötürü, dil inkılâbının, Türk edebiyatının "miladdan önce başlayıp da bugüne kadar devam eden" ürünlerini gerçekte olduğu gibi incelemeyi hedef aldığını anlayamayacak kadar "garabet göster(ilmisti)". Yazara göre edebiyat tarihinin önemi de ıskalanmıştı.

Sürpriz olmayan bir şekilde Nihal Atsız (1947: 6) da Türkçe ders kitaplarını Yücel'in solcuları himayesine delil olarak gösteren bir makale yazmıştı. Atsız, Hasan Âli Yücel'in *Dâvâm*

adlı kitabına cevap niteliğinde kaleme aldığı ve *Kür Şad* dergisinde yayımlanan makalesinde, "Sıfır"⁸ olarak hitap ettiği Yücel'in, Türkçülüğü baltalama faaliyetleri arasında yeni bakan Sirer tarafından "liselerden kaldırılan ve okutulması yasak edilen Türkçe Metinler" adlı ders kitabını da saymaktaydı.

Türkçe Metinler'e yönelik eleştirilere yer veren bir diğer dergi İhsan Koloğlu tarafından çıkarılan *Altın-ışık*'tı. Dergi adına İsmail Hami Danişmend'le *Türkçe Metinler* ders kitapları üzerine bir röportaj yapılmıştı. Danişmend, kitaplara *Türkçe Metinler* adı verilmesini ve metinler dışında bir edebiyat bilgisi olmadığı yönündeki iddiayı eleştirmiş ve yazı boyunca kitaplardaki bilgi hatalarına işaret ederek kitapları hazırlayan komisyonun bilgisiz kişilerden oluştuğunu savlamıştır. Danişmend'in eleştirdiği bir diğer önemli konu Türk edebiyatının geçmişinde inkılâp gençliğinin zihnini yeterince besleyecek klasik metinler olmadığından yabancı yazarların metinleriyle bu eksikliğin tamamlanacağını söyleyemiydi. Danişmend bu açıklamayı "dünyada hiçbir Maarif Vekâleti kendi kültürüne böyle hücum etmemiş ve bilhassa böyle haksız tarizlerde bulunmamıştır" sözleriyle karşılıyordu. Danişmend'e göre yabancı edebiyatlar Türk edebiyatını tamamlayamazdı; çünkü onlar Türk edebiyatının mahsülü değillerdi. Dünyada her millet kendi edebiyatını okurdu, bunun için "modernizm, demokrasi ve yeni kültüre uygunsuz derecesi" aranmazdı (Türk Edebiyatını İstifaf Eden... 1947: 7-9, 19)⁹

Sonuç olarak denilebilir ki, milliyetçi-muhafazakâr yayınlarda *Türkçe Metinler*'le ilgili eleştiriler, yazarların sosyalist/komünist propaganda amacı güttükleri, bilgisiz oldukları ve dolayısıyla bilgi hataları yaptıkları¹⁰ ve öğretimde seçilen metodun yanlış olduğu noktalarında toplanıyordu. Ancak kavga'nın esas boyutu ideolojikti. Nitekim özellikle 1947'den itibaren milliyetçi-muhafazakâr yayın organlarında Hasan Âli Yücel'i ve solcu olduğu düşünülen Millî Eğitim ve üniversite mensuplarını çok sert bir biçimde eleştiren birçok yazı kaleme alınacaktı.

Türkçe Metinler'in İçeriği Hakkında Bir Değerlendirme

15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde II. Maarif Şurası toplanmıştı. Şura'nın çalışma programında, "Türkçe ve bilhassa yazma öğretiminin daha verimli hale getirilmesi" için alınacak önlemlerin görüşülmesi de bulunuyordu. Bu konudaki incelemelerle Ana Dili Komisyonu ilgilenmişti. Komisyon Başkanı Avni Başman olup komisyon üyeleri arasında Adnan Ötügen, Tahsin Banguoğlu, Orhan Şaik Gökyay ve Sabahattin Eyüboğlu gibi isimler bulunuyordu. Komisyon lise edebiyat programlarının gözden geçirilmesini, millî dil eğitiminin bir bütün olarak Türkçe adı altında toplanmasını öngörmüştü. Ders kitapları hususunda komisyon, mevcut okuma kitaplarının iyi durumda olmadığı tespitinde bulunmuş ve bu kitaplarda metinlerin sadece alt alta konulup bir açıklama yapılmadığı eleştirisinde bulunmuştu. Oysa derslerin verimli olması için kitaplar çok önemliydi. Bu sebeple okuma parçaları titizlikle seçilmeliydi. Bu parçalar arasında "millî ve ahlaki telkin kıymeti en az şüpheli olanlar(a)" bile yer verilmemeliydi. Lise edebiyat kitaplarında

⁸ Bu nitelendirme, Yücel'in kendisinin Atatürk'e nazaran "sıfır" olduğunu ifade ettiği bir konuşmasından yola çıkılarak milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde küçümseyici bir anlamda kullanılmaktaydı.

⁹ Burada şu ek bilgiyi vermek gerekmektedir ki *Türkçe Metinler*'de yabancı edebiyatçıların yazılarına yer verilmiyordu ve divan edebiyatından örnekler de okutulmaktaydı. Yücel'in eğitim politikası hakkında yaptığı açıklamadaki kastı, çeviri faaliyetlerinin hedeflerine ilişkin olmalıdır. Yine *Türkçe Metinler III*'te (1946: 204) Mehmet Akif'in fikirlerinden eğitici olacağı düşünülenlerin derlendiği kısımda "biz edebiyatın vatanı olduğuna iman edenlerdeniz. O sebepten hiçbir milletin edebiyatını kendimize mal etmek istemeyiz." alıntısının yapılması da, komisyonun konuya bakış açısı hakkında ek bilgiler sunmaktadır.

¹⁰ Bu bilgisizlik iddiasını her zaman salt akademik bir eleştiri olarak okumak da kanımızca doğru olmayacaktır. Zira "dil inkılabının gerçek hedefini anlamak" ya da gençlere anlatılacak doğru edebiyat bilgisine sahip olmak da ideolojik gruplar arası çekişmede bir argüman görevi görebilmektedir.

bilgiler ezbere dayalı bir yığın halinde sunulmaktaydı. Oysa edebiyat tarihine ayrıntılı zaman ayıracak kadar ders saati yoktu. Bu sebeple öğrenciye Türk edebiyatının çeşitli evrelerini ana hatlarıyla kavrayacak bilgiler verilmeli, öğretimde metinler “*mihver*” alınmalıydı. Amaç öğrencileri düşündürerek okutup yazdırmak ve zihinlerini “*hayatta kendilerine yarayacak biçimde*” geliştirmekti. Görüşmeler esnasında örneğin Reşat Tarakçı bu kitapların yazımında ahlak ilkelerine önem verilmesi, ülkeyi sevdirecek parçaların seçilmesi, “*milli bünyeden alınmış masalların*” seçilmesi gibi önerilerde bulunmuştu. Komisyon başkanı Avni Başman ise cevabında “*vatani parçalara, milli kahramanlara, milli masallara*” kuşkusuz yer verileceğini söylüyordu. Ancak bunlarla birinci derecede meşgul olacak başka dersler vardı. Bu sebeple bunların oranlarının ne olacağı şimdiden tayin edilemezdi. Oturumda saf ve temiz bir Türkçe'nin kitaplarda kullanılmasının üzerinde de durulmuştu (İkinci Maarif Şurası 1991: 39-60)

Görüldüğü gibi II. Maarif Şurasıyla lise edebiyat eğitiminde bir değişikliğe gidilmişti. O sırada bu büyük bir dirençle karşılanmamıştı ve hazırlanacak kitaplar da gerçekten burada belirtilen görüşlerle büyük bir uyum içerisindeydi. Ancak kitaplar vasıtasıyla telkin edilen ideoloji, 1946'dan sonra sorun haline dönüşmüştü. Aslında, var olan görüş ayrılıklarının su yüzüne çıktığı da söylenebilirdi.

Yücel'in belirttiği gibi kitabı hazırlayan komisyonun başkanı Sabahattin Eyüboğlu'ydu. Komisyonunda yer alan diğer isimlerden Mustafa Nihat Özön, Atatürk döneminde liselerde okutulan edebiyat tarihi kitaplarının yazarıydı. Diğer üyelerden Cevdet Kudret Solok ve Pertev Naili Boratav da iyi bilinen isimlerdi. Komisyondaki kişilerin fikri yapılarına bakıldığında, dönemin güçlü akımı hümanizme ve ayrıca sola eğilimli olduklarını görmek mümkündür. Kısaca örnekleyeceğimiz gibi komisyonun bu özelliği, metinlere de yansıtıyordu.

Ders kitaplarının başında, “Lise Türkçe Öğretiminde Tutulacak Yol” başlığı altında kitapta izlenecek metot anlatılıyordu. Burada belirtilen görüşler, Ana Dili Komisyonunda benimsenen görüşlerle paraleldi. Buna göre edebiyat sözü öteden beri yanlış anlaşılmış ve bu sebeple öğrencilerin zihninde metinler dışında bir edebiyat bilgisi olduğu zannı uyandırılmıştı. Bu kitaplarda bu yol terk edilmişti. İkinci olarak yeni öğretim anlayışında amaç, öğrencilerin, edilgin kalmayarak, “Türk dilinin tarih boyunca verdiği değerleri”, “*kendi yapıcı zeka(larını) kullanarak tanınması, benimsemesi*”ydi. Bununla birlikte orta öğretim çağındaki “*inkılâp çocuklarına*”, düşünme, konuşma ve yazmada örnek olabilecek klasik metinler, Türk dilinin ve edebiyatının geçmişinde “*doyurucu*” bir halde değillerdi. Bu sebeple eski metinler her zaman birer örnek olarak değil; ancak “*dilimizin ve edebiyatımızın geçmişini tanıtmak*” için verilmişti. Edebiyat kültürünü kazandırmak için özellikle nesirden faydalanılmalıydı; ne var ki eski nesrimizden bu örnekler çok fazla olmadığından yabancı klasiklerle bu eksik tamamlanacaktı. Bunların yanı sıra, dil, edebiyat ve tarih bilgileri, metinler üzerinden ve metinlerin “*özünü ve değerini aydınlatmak maksadıyla*” verilecekti (Türkçe Metinler I 1945: 1-3).

Kitapta gerçekten de açıklanan metot doğrultusunda bir yol izlendiği görülmektedir. Göktürk Yazıtları gibi bilinen en eski metinlerden başlayarak o güne kadar olan süreçteki önemli Türk edebiyatçılarının şiir veya düzyazı alanındaki metinleri veriliyor, sonra metinlerdeki kelimeler ve deyimlerle, “*dil ve anlatı özellikleriyle*” ilgili açıklamalar getiriliyor ve son olarak öğrenciyi düşündürecek tarzda sorularla, metin üzerinde öğrencinin çalışması sağlanıyordu. Kitaplarda, kapsamlı bir edebiyat tarihi bilgisi yoktu, edebi akımlar hakkındaki bilgiler de çok sınırlıydı. Bununla birlikte esas çatışma yaratan konu, seçilen metinlerdi.

Metinlerin seçiminde belli bir dünya görüşünün etkilerinin seçilebildiğini söylemek mümkündür; ancak sorun tam olarak böyle olması da değildi. Zira örneğin, metinlere karşı rapor hazırlayan komisyonunda yer alan Hıfzı Tefvik Gönensay ve Nihat Sami Banarlı'nın

yazdıkları *Türk Edebiyatı Tarihi* (1943) kitabında da, belirgin bir biçimde Türkçü ideoloji çerçevesinde konular ele alınıyordu. *Türkçe Metinler*'de ise, bir inkılâp yapıldığı düşüncesiyle geçmiş dönemlerin kötü olduğu düşünülen yönlerini ön plana çıkaran, bunları eleştiren metinler yahut toplumsal ıstırapları yansıtan metinler; bunun yanı sıra Tefik Fikret'in Tarih-i Kadim gibi muhafazakâr çevrelerde rahatsızlık yaratan ama laiklik özlemini yansıtır mahiyette olduğu belirtilerek yer verilen metinler mevcuttu. Kitapta milliyetçi bir anlayıştan ziyade hümanist bir anlayış hâkimdi. Türkçülüğün teorisyeni olarak kabul edilen Gökalp'in metinleri seçilirken dahi, onun, Türk milliyetçiliğinin kapsayıcı olması, ırkçı eğilimler göstermemesi yönündeki görüşlerini içeren yahut insanlığın ıstıraplarından kurtulacağı, vicdanların hür olacağı günlerin görüleceği, insanlık ülküsünü yansıtan görüşlerinin yer aldığı parçaları tercih edilmişti. Atatürk, İnönü ve Yücel'in nesir tarzındaki yazılarında yahut Atatürk'ün özdeyiş mahiyetinde seçilen sözlerinde halk adamı olma, tüm insanlığın menfaatine çalışma, milletlerin hayatında iktisadî önemin ve belirleyiciliği gibi hususları ön plana çıkaranlar okuma parçası olarak sunulmuştu. Metinler ayrıca o günün dil politikalarına göre ele alınıyor ve öğrencilerden artık kullanılmayan sözcükleri saptamaları ve o günün dili bakımından gelinen aşamayı değerlendirmeleri isteniyordu. Dinlere yönelik eleştirel yaklaşım, geçmişin eleştirel bir şekilde gözden geçirilmesi, özellikle toprak ağalarının köylüleri sömürmesi gibi hususlar ilk ikisi daha yoğun olmak üzere Kemalistlerin de paylaştığı ve Atatürk döneminde de işlenen hususlardı. Bunun yanı sıra örneğin Tefik Fikret'in Tarih-i Kadim şiiri verildikten sonra, değerlendirme kısmında şöyle denmişti: “*Bu manzumede devrin baskısı altında ezilen şairin ümitsizliğini görüyoruz, bu ümitsizlik onu bazen aşırı bir yıkıcılığa kadar götürüyor: her şeref, her saadet, her savaş, her kahramanlık mutlaka sahte, boş haksız ve vahşi midir?*” (*Türkçe Metinler II* 1945: 129). Ömer Seyfettin'in “Yalnız Efe” adlı hikâyesinin sonunda ise Osmanlı zamanında Anadolu'da Yalnız Efe gibi halk kahramanlarının doğuş sebepleri soruluyor ve “*bugün bir eşkiyanın kahramanlaşmasına niçin daha az imkân vardır?*” denerek, Osmanlı dönemine göre birçok düzelmelerin yaşandığı ve artık bu gibi kişilerin kahramanlaşmasının zor olduğu hatırlatılmak isteniyordu ki bunun iddia edilen “eşkiya övgüsü” ile bağdaştırılması mümkün değildi (*Türkçe Metinler I*: 177).

Sonuç olarak şunu saptamak gerekiyor ki tercih edilen metinlerde inkılâpçı, halkçı, hümanist ve sol eğilimli fikirler işlenmekteydi. Bu eğilim tüm Kemalistlerin dahi ortak paydası değildi; daha çok sol-kanat Kemalistlerin olumlu yaklaşabileceği bir anlayışı yansıtıyordu. Ancak Kemalizm'in pozitivist yaklaşımının solcu fikirlere zemin hazırladığı yönündeki eleştirilerle (Karpat 2010: 354) birleştirilip özellikle Kemalist kültür devrimine yönelik itirazların, muhalif görüşlerin dillendirilmesi için *Türkçe Metinler*'in bu içeriği yeterli görülmuş ve metinler ideolojik savaşın bir nesnesi haline dönüşmüştü.

SONUÇ

Yücel-Öner Davası'nın ve Hasan Âli Yücel'in bakanlıktan alınması ve sonrasında ilgili sürecin bugüne değin çeşitli yönlerine değinilmiştir. Bu konuda daha çok üniversitedeki solcu akademisyenler ve çevrilen klasiklerin üzerinde durulmuş olduğu söylenebilir. Ancak Yücel-Öner Davası'nda taraflar arasındaki ve bu bağlamda özellikle sol kanat Kemalistlerle milliyetçi-muhafazakârlar; sosyalistlerle milliyetçi-muhafazakârlar arasındaki ideolojik çatışmanın nesnesi haline dönüşen lise edebiyat derslerinin pek ele alındığını söyleyemeyiz. Bu çalışmada, hem Yücel-Öner Davası'na hem de milliyetçi-muhafazakâr yayınlara yansıdığı şekliyle *Türkçe Metinler* üzerinden yürütülen ideolojik çatışma ele alınmış ve bu çatışmanın mahiyetinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından söz konusu kitaplar hakkında da bir değerlendirme yapılmıştır.

Edebî metinler ve edebî şahsiyetler üzerinden yürütülen ideolojik tartışmalar aslında Atatürk döneminde de vardı ve bu konuda özellikle Namık Kemal¹¹ ve Tevfik Fikret¹² üzerinden sert tartışmalar yaşanmıştı. Kemalizm'in resmî ideoloji olarak bütün ideolojilerin yerini aldığı tek parti döneminde, Kemalizm'in eklektik yapısından ve ilkelerin resmi ağızlardan ya da resmi metinler aracılığıyla ayrıntılı teorik incelemelerle kamuya sunulmamasından ötürü, sağ ve sol görüş sahipleri Kemalizm'deki ilkelerden bir ya da birkaçına gönderme yaparak kendi görüşlerini savunmaya çalışmışlardı. Bu durum tek parti dönemi boyunca devam etmişti; ancak 1946'dan sonraki durum farklıydı. Tek parti dönemi sona ermiş, dış politikada ise Sovyetler Birliği ile gerilim artmıştı. Tüm dünyada Soğuk Savaş başlıyordu. Bu ortamda hem milliyetçi muhafazakâr görüşler kendilerini daha fazla ifade etme imkânı buluyorlar hem de yükselen anti-komünizmden ötürü sol görüş sahipleri karşısında söylemsel üstünlük şansı yakalıyorlardı. 1944 Irkçılık-Turancılık Davası ile sol-kanat Kemalistlerle milliyetçi muhafazakârlar arasında zirveye tırmanan gerginlik Yücel-Öner Davası ile başka şartlar altında devam edecekti.

Davada Öner, Yücel'in komünistleri himaye ettiğini; dolayısıyla Yücel tarafından "hakaret" sayılan sözlerinin doğruluğunu ortaya koymaya çalışıyor, bu konuda *Türkçe Metinler* adlı ders kitabının içeriğini de örnek olarak gösteriyordu. Bu arada dava boyunca milliyetçi-muhafazakâr yayınlarda da söz konusu kitaplara eleştiriler yapılmıştı. Kitabın içeriği incelendiği zaman kitabı hazırlayan komisyondaki isimlerin hümanist ve sol eğilimli dünya görüşlerinin kitaba yansıdığı görülmekteydi; ancak görüldüğü üzere bu konuyla ilgili zorlama çıkarımlar da yapılmıştı. Zira tartışma en başından itibaren bir ideolojik-siyasî çatışma halini almıştı.

Söz konusu ideolojik kavgada başlıca hedef Hasan Âli Yücel olmuştu; Falih Rıfkı Atay, İsmail Hakkı Tonguç gibi isimlere de çok sert eleştiriler yöneltiliyordu. Mesele üniversitedeki solcu akademisyenleri de kapsayarak genişleyecekti. İdeolojik mücadelede Yücel, Tonguç ve Atay, karşıtlarının Kemalizm'e karşı olduklarını vurgularlarken milliyetçi-muhafazakâr kesimden gelen eleştirilerdeyse Yücel ve çevresinin komünistleri himaye ettiği iddia ediliyordu. Bu durum CHP-DP arasındaki karşılıklı komünizm suçlamalarında DP'nin de elini güçlendirmekteydi. Dönemin iç ve dış şartlarının etkisi altında CHP'de de sağa kayma eğilimi baş gösterecek ve Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç etkili pozisyonlardan çekilmek zorunda kalacaklardı. Atay da eski kudretli *Ulus* başyazarı değildi artık. 1947'den sonra yoğunlaşan siyasî tartışmalarda ayrıca Kemalizm'e dönük eleştiriler de gündeme taşınmıştı. Kemalizm'in pozitivist yaklaşımının komünizme kapı araladığı savlanıyor, milliyetçilik yorumu da kimi zaman gerçek milliyetçiliğe aykırı olmakla itham ediliyordu. Dolayısıyla tartışma komünizm tartışmasının yanı sıra bazen açık bazen örtük bir Kemalizm tartışması haline de dönüşmüştü. Sonuçta özellikle sosyo-kültürel politikalar alanında bir sağa kayma eğilimi ortaya çıkmış ve Yücel-Öner Davası'nı Yücel kazansa da (Yücel 2011b: 202-220), politik arenada sol-kanat Kemalistler kaybetmişti. Bunu Reşat Şemsettin Sırer'in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes gibi solcu olarak bilinen akademisyenlerin tasfiyesi izleyecekti.

¹¹ Dikkate değerdir ki üniversiteden tasfiye edilen solcu akademisyenler arasında olan Pertev Naili Boratav'a Namık Kemal ve Ziya Gökalp'in milliyetçiliklerini eleştirdiği suçlaması yöneltilmişti (Çetik 2008: 97-98).

¹² Gördüğümüz üzere muhafazakâr kesimden Fikret'e yönelik eleştiriler de olmuştu; ancak her iki şaire de vatan ve millet şairi olarak sahip çıkan yayınlara da yer verildiği oluyordu. Örneğin Cemal Gültekin tarafından Eminönü Halkevi'nde Tevfik Fikret üzerine verilen bir konferansta, Namık Kemal ve Tevfik Fikret -Fergan'ın söylediklerinin aksine- milliyetçi-inkılâpçı cephenin şairleri olarak sahipleniliyorlardı (Konferanslarımız 1948: 29-32).

KAYNAKÇA

- ALİ, Sabahattin (2016), *İçimizdeki Şeytan*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- ARTUNÇ, Orhan Rıza (1949), "Dil ve Edebiyat Öğretimi", *Bilgi*, 3 (22): 109-114.
- ATSIZ, [Nihal] (1943), *Türk Edebiyatı Tarihi: En Eski Çağlardan Başlıyarak Büyük Selçüklülerin Sonuna Kadar*, İstanbul: Işık Basımevi.
- ATSIZ, [Nihal] (1947, Kasım), "Sıfıra Cevap", *Kür Şad*, S: 4-5: 5-11.
- ATSIZ, [Nihal] (1997), *İçimizdeki Şeytan-En Sinsi Tehlike-Hesap Böyle Verilir*, İstanbul: İrfan Yay., 2. bs.
- ATSIZ, [Nihal] (2011), *Turanlılık, Millî Değerler ve Gençlik (Makaleler-1)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, [Nihal] (2014), "Namık Kemal", *Türk Tarihinde Meseleler*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ, [Nihal] (2015a), "Millî İktisat", *Turanlılık, Millî Değerler ve Gençlik (Makaleler-1)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ATSIZ [Nihal] (2015b), "Alaylı Âlimler", *Basılmayan Makaleleri*, İstanbul: Togan Yay.
- BORNOVALI, Lütfü (2015a), "Liselerimizde edebiyat öğretimi ve kitapları (I)", *Hareket 1947-1953*, (hzl. İsmail Kara), İstanbul: Dergah Yay.
- BORNOVALI, Lütfü (2015b), "Liselerde edebiyat öğretimi ve kitapları(II)", *Hareket 1947-1953*, (hzl. İsmail Kara), İstanbul: Dergah Yay.
- BORNOVALI, Lütfü (2015c), "Liselerde edebiyat öğretimi ve kitapları(III)", *Hareket 1947-1953*, (hzl. İsmail Kara), İstanbul: Dergah Yay.
- ÇETİK, Mete (2008), *Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCTF Tasiyesi ve P. N. Boratav'ın Müdafası*, Ankara: Dipnot Yay.
- Dil Devriminin 30 Yılı (1962), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- [FERGAN], Eşref Edib (1940), *İnkılâb Karşısında Âkif-Fikret, Gençlik-Tancılar: Kurtuluş Harbinin İman Kaynağı İstiklal Marşı mı, Tarihi Kadîm mi?*, İstanbul: Asarı İlmiye Kütüphanesi.
- [FERGAN], Eşref Edib (1943), *Tevfik Fikret'i Beş Cepheden Kırk Muharririn Tenkitleri*, İstanbul: Asarı İlmiye Kütüphanesi.
- GOLOĞLU, Mahmut (2012), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III: Millî Şef Dönemi (1939-1945)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- GÖNENSAY, Hıfzı Tevfik (1949), "Dil Meselesi ve Türkçe-Edebiyat Dersleri", *Bilgi*, 3 (21): 75-79.
- GÖNENSAY, Hıfzı Tevfik – BANARLI, Nihad Sami (1943), *Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İkinci Maarif Şurası (15-21 Şubat 1943): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar (1991), (Tıpkı Basım), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KARPAT, Kemal H. (2010), *Türk Demokrasi Tarihi&Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul: Timaş Yay.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin (1948, Şubat), "Edebiyat Öğretimi ve İdeoloji Hastalığı", *Bilgi*, 1 (9): 1-2.
- KOÇAK, Cemil (2013), *Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): Rejim Krizi, C.3*, İstanbul: İletişim Yay.
- "Konferanslarımız: Tevfik Fikret ve Muallim Mektebi Marşı" (1948, Mayıs), *Bilgi*, 2 (12): 29-32.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yay.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad (2014), "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", *Edebiyat Araştırmaları I*, İstanbul: Alfa Yay.
- Namık Kemal (1936), Milli Türk Talebe Birliği Neşriyatından, İstanbul: Tecelli Basımevi.
- Namık Kemal (1978), "Rüya", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II (1865-1876)*, (hzl. Mehmet Kaplan ve diğerleri), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Namık Kemal İçin Diyorlar ki (1936), Anketi Yapan: Kemal Tahir, İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Basımevi.
- ÖNER, Kenan (1947), *Öner ve Yücel Davası*, İstanbul: Kenan Matb., 3. bs.
- ÖZDOĞAN, Günay Göksu (2006), "Turan'dan "Bozkurt"a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)", İstanbul: İletişim Yay.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya (1940), "Tevfik Fikret-Mehmet Akif Kavgası Münasebetile" *Sebilürreşatçıya Cevap*, İstanbul: Tan Matb.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya (1946), *Tevfik Fikret: İdeolojisi ve Felsefesi*, İstanbul: Yurt ve Dünya Yay.
- TBMMTD, C: 4, D: VIII, B: 37 [29 Ocak 1947]: 66-76.

- Tevfik Fikret (1941), CHP İstanbul Eyüp Halkevi Yayını, İstanbul: Tan Matb.
- TOPRAK, Zafer (2015, Eylül), "Nazım Hikmet'in 'Putları Kırıyoruz' Kampanyası ve Yeni Edebiyat", *Toplumsal Tarih*, S: 261: s. 34-42.
- TURAN, Şerafettin (2003), *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara: Bilgi Yay.
- "Türk Edebiyatını İstihfaf Eden Maarif Vekâletinin Tuhaf Fikirleri" (1947, Şubat), *Altın-ışık*, 1 (2): 7-9, 19.
- Türkçe IV (Türkçe Metinler I) (1945), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Türkçe V (Türkçe Metinler II) (1945), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Türkçe VI (Türkçe Metinler III) (1946), Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- [YÖNTEM], Ali Canip (1929), *Edebiyat-Lise Kitapları: I. Sınıf ve Muallim Mektepleri: 5. Sınıfı*, İstanbul: Devlet Matb.
- [YÜCEL], Hasan Âli (1933), *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, İstanbul: Remzi Kitaphanesi.
- YÜCEL, Hasan Âli (2011a), *Dâvam*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- YÜCEL, Hasan Âli (2011b), *Dâvalar ve Neticeleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.